

MUNTANYA

4,30€ / ANY 133 / JUNY 2009 / **883**

ILLES ATLÀNTIQUES

Fuerteventura, entre el mar i la muntanya

MUNTANYES IBÈRIQUES

Per les muntanyes d'Astúries

ARQUEOLOGIA

L'art rupestre de Tassili n'Ajjer

CAMINS DE MUNTANYA

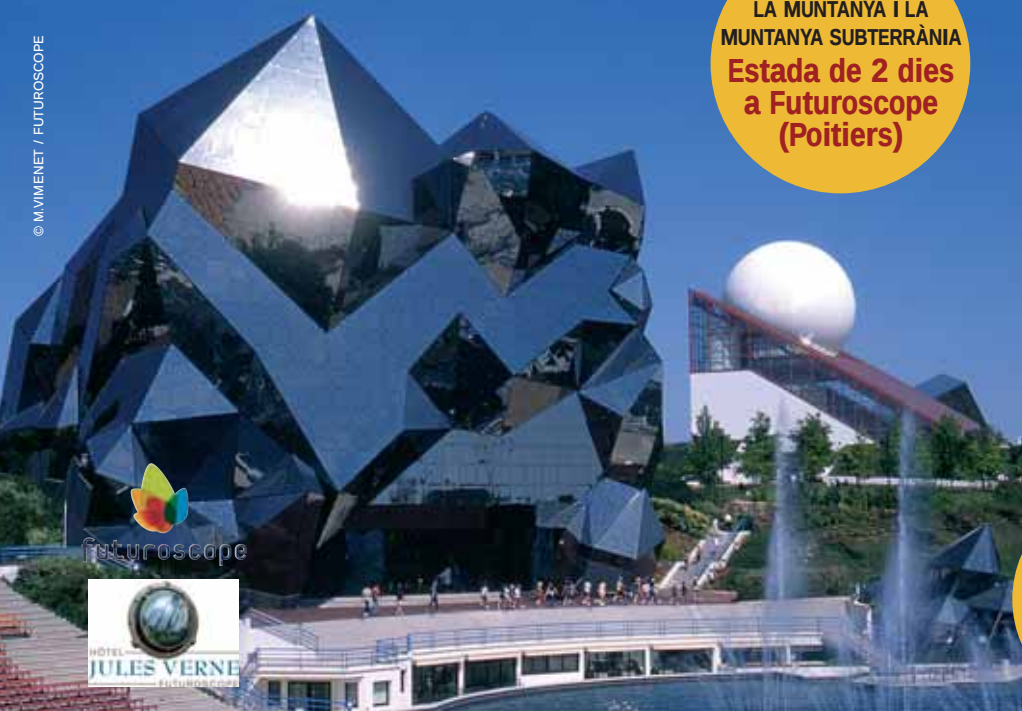
El camí de Vauban a cavall

EXCURSIONISME

Les gorges del Verdon

II CONCURS DE FOTOGRAFIA DE LA REVISTA MUNTANYA

1r PREMI
LA MUNTANYA I LA
MUNTANYA SUBTERRÀNIA
Estada de 2 dies
a Futuroscope
(Poitiers)

Centre
Excursionista
de Catalunya

FINALISTA
LA MUNTANYA
una motxilla
FERRINO APPROACH
40+10
Valorada en 120 €

FINALISTA
LA MUNTANYA
SUBTERRÀNIA
un casc
d'espeleologia
PETZL SPELIOS
Valorat en 160 €

BASES

CATEGORIES

El concurs consta de dues categories. La primera està dedicada a la muntanya en tots els seus aspectes; la segona, a l'espeleologia. Característiques:

■ **La muntanya.** Fotografies d'excursions de baixa, mitjana i alta muntanya. Primers plans d'excursionistes, paisatges, fauna, flora, etc.

■ **La muntanya subterrània.** Imatges d'espeleologia, tant d'exterior com d'interiors de cavitats o zones càrstiques.

MODALITAT

Fotografia en color.

OBRES

Les fotografies s'han de presentar en format digital en un CD, en arxius JPEG en resolucions de 3.504 x 2.336 i 1.024 x 768 ppp. Les fotografies es gravaran en dues carpetes diferents que s'anomenaran «alta» (per a les fotografies de 3.504 x 2.336 ppp) i «baixa» (per a les de 1.024 x 768). En el fitxer caldrà posar-hi la categoria, el títol (abreujat), el pseudònim de l'autor i l'extensió. Per exemple:

muntanya_títol_pseudònim.jpg

Caldrà presentar un màxim de dues fotografies per

participant en un mateix CD amb el pseudònim, que s'haurà de lliurar juntament amb un sobre tancat (indicant el pseudònim i la categoria a la coberta) amb la butlleta d'inscripció que hi ha més avall.

És imprescindible que les obres que es presentin no hagin estat publicades, ni tampoc premiades en cap altre concurs fotogràfic.

TERMINI D'ADMISSIÓ

El termini de presentació de les obres s'acabarà el 30 de desembre del 2009. Les obres s'hauran de presentar a la recepció del Centre Excursionista de Catalunya (Paradís, 12, bxs., 08002 Barcelona) de dilluns a divendres de 9:30 a 14:00 i de 14:30 a 21:30.

PREMIS

Enguany el premi de les dues categories està molt relacionat amb la tecnologia, perquè els guanyadors gaudiran d'una estada de 2 dies per a dues persones a Futuroscope (Poitiers), el parc de la imatge i la ciència més gran d'Europa. El premi inclou les entrades per als 2 dies i 1 nit en habitació doble + esmorzar a l'Hotel Jules Verne.

Creiem que aquest any és especial, en primer lloc perquè es commemora el bicentenari del naixement de Charles Darwin; però també els 40 anys de l'arribada de l'home a la Lluna. Per aquest motiu, el

parc de Futuroscope oferirà atraccions especials dedicades a l'espai, a la fotografia i a la ciència. Estem convençuts que això pot ser un regal excel·lent per a tots els lectors de *Muntanya* i per als amants de la fotografia en general.

Categoria La muntanya:

■ **1r PREMI:**
2 dies a escollir a Futuroscope (Poitiers)
■ **FINALISTA:**
1 motxilla FERRINO APPROACH 40+10,
equipada per a 2 piolets, esquís i corda.

Categoria La muntanya subterrània:

■ **1r PREMI:**
2 dies a escollir a Futuroscope (Poitiers)
■ **FINALISTA:**
1 casc d'espeleologia PETZL SPELIOS,
amb doble il·luminació halògena + 14 LED

Les fotografies premiades es publicaran en pròximes edicions de la revista *Muntanya* de l'any 2010. Els autors cedeixen a l'editor els drets d'edició i publicació d'aquestes imatges.

JURAT

El jurat estarà format per fotògrafs i membres del Consell de Redacció de la revista de *Muntanya*, per representants de la Secció de Fotografia del CEC, i també per representants de Futuroscope i Vertical Sports, patrocinadors del concurs.

Tant els components del jurat com la seva deliberació es faran públics a la pàgina web del CEC el mes de gener del 2010. La notificació dels premis es farà a través d'aquesta mateixa pàgina web a partir de la mateixa data.

6

14

24

28

34

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY 133 / NÚM. 883 / JUNY 2009

ARTICLES

- 6 Per les muntanyes d'Astúries
Aurora Montserrat
- 14 Fuerteventura, una illa per sentir la llibertat
Ferran Alexandri i Valentí Zapater
- 24 Les gorges del Verdon pel sender Martel
David Mengual i Aurèlia Sans Rontein
- 28 El camí de Vauban a cavall
Jordi Bernat i Ferran Alexandri
- 34 Tassili n'Ajjer, un viatge a la prehistòria sahariana
Lluís Vidal i Carme Vila

SECCIONS

- 5 Editorial
- 42 La motxilla de muntanya
- 45 Amics de la muntanya
- 46 Vies d'escalada
- 48 Llibres i mapes
- 50 Itineraris excursionistes

Portada: Mirador de las Peñitas (Betancuria-Pájara), illa de Fuerteventura
Foto: Valentí Zapater

Redacció i administració
Centre Excursionista
de Catalunya
Paradís, 10 i 12
08002 Barcelona
Tel.: 933 152 311
Fax: 933 151 408
revista.muntanya@cec.cat
www.cec.cat

Subscripcions
Tel.: 933 152 311
Subscripció anual: 24 €
(sis números)

Publicitat i màrqueting
Víctor Riverola
Tel.: 609 366 317
victor@victorriviera.com

Dipòsit legal
B-545-1958
ISSN
0212-2111

Director
Ferran Alexandri
ferran@alexandri.cat

Edició i assessorament lingüístic
Estudi Ferran Alexandri
www.alexandri.cat

Secretari de redacció
Ernest Godó

Consell de redacció
Francesc Beato
Jordi Bernat
Joan Campaña
David Mengual
Enric Nosàs
Josep M. Sala
Valentí Zapater

Disseny i maquetació
Estudi Toni Inglés
www.toni-ingles.com

Cartografia
Albert Martínez
a@albertmartinez.com

Impressió
IGOL, S.A.
Tel.: 933 726 361
www.igol.es
Imprès en paper ecològic

La revista *Muntanya* no comparteix necessàriament l'opinió que s'expressa en els articles publicats, sinó que la responsabilitat dels comentaris recau sobre els autors respectius.
És prohibida la reproducció parcial o total d'aquesta publicació mitjançant qualsevol recurs o procediment, incloent-hi la impressió, la reprografia, la microfilmació, el tractament informàtic o qualsevol altre sistema, sense l'autorització escrita de l'editor.

La revista *Muntanya* és membre de:

Associació de Publicacions
Periòdiques en Català

BUTLLETA D'INSCRIPCIÓ: II CONCURS DE FOTOGRAFIA DE LA REVISTA MUNTANYA

Nom i cognoms _____

Pseudònim _____ Categoria _____ Títol _____

Adreça _____

Població _____ CP _____

Telèfon de contacte _____ e-mail _____

Penja els teus vídeos al canal en alta definició de la revista *Muntanya* al **You Tube**

<http://www.youtube.com/watch?v=pBWdES--4vc>

Per publicar un vídeo al canal de la revista *Muntanya* heu d'enviar el vostre treball editat a la Redacció (CEC / Paradís, 12, 08002 Barcelona) de la manera següent:

- Amb el so i la imatge en bon estat, si pot ser filmat en HD o HDV.
- La durada màxima ha de ser de 9 minuts, i el format DVD. També es pot enviar una cinta de vídeo digital MiniDV.
- No s'admeten ni targetes de memòria ni cintes Betacam o DVCAM de format gran.

De tots els vídeos que es rebuin, el Consell de Redacció de *Muntanya* en farà una tria, i es penjaran al canal els quatre millors de cada mes.

Els DVD han d'anar acompanyats del nom, e-mail i telèfon. La revista *Muntanya* podrà fer l'ús que cregui convenient dels DVD escollits.

La filosofia de *Muntanya*

En els darrers anys, la revista *Muntanya*, gràcies a la seva difusió i posicionament en el sector de revistes d'excursionisme, ha estat sol·licitada per algunes institucions per fer un seguit de reportatges promocionals de regions muntanyenques, en companyia de reporters d'altres mitjans de comunicació, com els diaris *Avui*, *La Vanguardia*, o televisions com ara France 3 Sud i TVE.

Per exemple, l'any passat, a petició del Govern de Navarra, vam elaborar un treball sobre el Pirineu navarrès i les Bardenas Reales (veg. n° 878). També, l'octubre del 2008, invitats pel parc del Pirineu català, vam fer un altre viatge de premsa a Montlluís, on ens van presentar una ruta eqüestre per a excursionistes oberta recentment a l'antic camí de Vauban; de manera, que amb el número que teniu a les mans, serem, potser, la primera revista de muntanya que donarà notícia d'aquesta interessant pràctica. Al mateix temps, enguany hem estat seleccionats pel Cabildo de Fuerteventura per fer un reportatge sobre l'illa, que destaca pel senderisme i

els esports aquàtics, a part d'un notable component científic i cultural.

Cal dir que iniciatives com aquestes se sumen a la filosofia de la revista *Muntanya*, que no és altra que donar informació als seus lectors d'indrets naturals interessants o poc coneguts, o que, per alguna raó, esdevenen una notícia d'actualitat. I no ho deixarem de fer.

D'altra banda, us proposem també per aquest juny alguns articles que us poden ser útils de cara a aquest estiu, com ara una passejada per les muntanyes d'Astúries o resseguir el fantàstic paratge de les gorges del Verdon a l'Alta Provença. I ja per a més endavant, pensant en la tardor i l'hivern, una viatge arqueològic i excursionista que cal preparar amb una mica de temps: Tassili n'Ajjer, a Algèria, per conèixer la col·lecció d'art rupestre més important del món.

Ferran Alexandri
Director de *Muntanya*

Evadim-nos

Immergits en un món agitat i complex, abduïts per un ritme anormal que requereix hàbits i pràctiques diferents de les habituals, disgregats entre tendències oposades que qüestionen el nostre equilibri quotidià, saturats d'incògnites sobre el nostre futur personal i col·lectiu, els excursionistes girem els ulls vers les alçades i encaminem les nostres passes cap els espais oberts on les muntanyes, amb el seu esclat serè, ens tornen a l'estat anímic que ens fa feliços...

¿És evasió això? ¿Volem ignorar la realitat? ¿Ens aïllem?

L'excursionisme, des dels seus inicis, ha estat una barreja d'idealisme, tenacitat i raresa, amb tocs àcrates i liberals alhora per contradictori que sembli. De fet, sempre s'ha implicat amb actituds d'evasió vers el que és nou o desconegut. Les circumstàncies personals de rutina quotidiana s'han deixat de banda sovint per acudir a la crida de les muntanyes, trencant l'ordre imposat per les convencions vivencials i cercant una altra forma d'entendre la vida i la llibertat.

El que passa és que en aquesta llarga excursió que és la nostra vida l'evasió sempre va lligada al compromís, la nostra motxilla sempre conté els afectes, les preocupacions i els desitjos que ens han fet tal com som, i que ens uneixen als qui també s'eviden amb nosaltres, tant si estem complint amb les obligacions quotidianes com si estem fent una

ascensió als Alps. Però el compromís, viscut des de la nostra evasió, des de la nostra ascensió a un pic dels Alps, o des de l'excursió per un paisatge nostrat, ens porta a contemplar el que ens envolta d'una manera especial perquè sabem que hi ha una forma diferent de trobar-nos amb nosaltres mateixos, i amb els qui ens acompanyen, que només es dóna en la plataforma virtual de l'evasió, l'esforç i l'aventura.

Els catalans tenim aquesta tendència a l'evasió, i fem el possible per organitzar-la. Si no, com s'explica que hi hagin tantes associacions excursionistes i muntanyenques a més de tants i tants catalans que, sense necessitat d'associar-se, també s'evadeixen.

Els Fabra, Coromines, Verdager, Vila... i tants d'altres que ens han precedit, practicaven l'evasió amb intel·ligència i constància, amb uns resultats que encara avui ens meravellen i també, com nosaltres, envoltats per unes circumstàncies que no eren precisament favorables per a l'acompliment de llurs il·lusions i desitjos.

Per al nostre bé col·lectiu, per resistir amb serenitat les immersions, abduccions, disgregacions i saturacions, practiquem l'evasió que l'excursionisme ens proporciona perquè el nostre compromís vivencial sigui serè i consistent.

Per coherència, sense por... evadim-nos.

Redacció

Sempre busco llums de matí i tarda, i molt especialment quan, sobre un fons en ombra, es pot retallar un element del paisatge que li toqui el sol. En aquest cas va ser el meu company de caminades, i només va caler afegir un primer pla molt proper i després profunditat al paisatge. Tot plegat, profunditat de camp, llum i filtre polaritzador, van obligar a treballar amb una velocitat baixa i amb trípode.

Foto: Valentí Zapater.
Càmera: Canon EOS 20D.
Objectiu: Canon EF 14-40mm f/4L USM (f10, 1/20s).

VII Woman International Adventure Race Campionat d'Espanya Femení de Raids d'Aventura

El proper 20 juny la Cerdanya acollirà la 7a edició del raid WIAR, organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya. Es tracta d'un raid internacional femení que cada temporada se celebra en un indret diferent de la geografia catalana, i que té com a objectiu principal incentivar l'esport i la pràctica competitiva femenina en el medi natural.

www.cec.cat

Per les muntanyes d'Astúries

Excursions pels camins de les mines

Autora: **Aurora Montserrat**

Astúries no és només els Picos d'Europa. La serralada Cantàbrica, que la travessa horitzontalment pel sud, amb les seves profundes valls fluvials i moltíssims cims i turons, fan d'Astúries una regió molt rica en excursions. Tot el paisatge asturià, des de la baixa i mitjana muntanya fins a l'escarpada i abruptíssima alta muntanya, o vora el blau del mar, muntanya endins, i per cadascuna de les valls, sobre cims i llargues carenes... i amb el verd per tot arreu, fan que sigui un país de caminar agradable.

Quan pensem en Astúries, fàcilment visualitzem la verdor d'aquesta regió encaixonada al nord de la serralada Cantàbrica, que ràpidament va perdent alçada cap al mar on acaba retallada per les onades braves de la mar Cantàbrica, mar que ara ve ara va al ritme de les marees. Tòpics característics d'Astúries són, a part dels Picos d'Europa, el conegut formatge de cabrales, la sidra i potser també la Central Lechera Asturiana, és a dir, vaques pasturant pels prats verds.

Però encara té un altre element característic: la mineria. Les mines de carbó li han donat la posició econòmica que avui té i que tots hem estudiat d'adolescents. Entre la grisor del cel gairebé sempre ennuvolat i el negre del carbó, Astúries seria un país fosc si no fos per l'agraït paisatge natural verd, que no només l'aprofita el ramat sinó tots els excursionistes que ens agrada trepitjar i conèixer paisatges d'arreu.

Aquest article vol ser una introducció a l'Astúries de les mines per a l'excursionista. Una realitat que tots poc més poc menys coneixem. Ens endinsem per unes terres on la gent ha treballat de valent amb por, suor i molt de sacrifici sota terra, i ha hagut de lluitar fort per aconseguir uns drets laborals i unes condicions de treball dignes. I és gràcies a aquesta gent, i -tampoc ens enganyem- a la capacitat econòmica i empresarial dels empresaris i enginyers, que Astúries és ara el que és. El carbó ha estat durant una època el motor principal del desenvolupament asturià. Amb el carbó va aparèixer la fabricació del ferro i de l'acer, la indústria d'armament, centrals tèrmiques, fàbriques de zinc, a més d'obrir-se una àmplia xarxa de ferrocarrils, ports de muntanya i de mar. Encara queden mines o pous oberts, però la indústria minera i siderúrgica no és ara el que havia estat.

El llac de l'Ercina amb la Peña Santa al fons.

impressionants
carreteres que
entre tantes
carenades han
estat
dissenyades per
superar forts
desnivells

**Fort pendent de la
Sierra del Aramo, a la
coneguda carretera de
l'Angliru.**

HAY MÁS VIES PER BAXU TIERRA QUE PELA SUPERFICIE

Les mines estan pràcticament concentrades en una àrea geogràfica: és l'Astúries més pobla. Els pobles semblen més aviat ciutats de l'antiga Europa de l'Est per l'arquitectura freda i austera. Bona part de les cases i edificis semblen abandonats per fora, però per contra, estan habitats i, en general, tot plegat una mica deixat i vell. És l'Astúries menys turística i menys coneguda.

Però és també una zona rica en excursions, i amb el valor afegit que també té molt patrimoni històric. Paisatge, cultura, història i, sobretot, indústria s'ajunten harmònicament en aquesta zona per enriquir la nostra estada, alhora que les administracions ja s'han posat a treballar per embellir i donar a conèixer aquesta part d'Astúries.

La zona minera, a grans trets, queda formada per l'eix Mieres, Pola de Lena i Llangreu. Comprèn les valls del Nalón –la més important–, la del Turón i la del Güerna, tot i que la vall de Riosa també és una

important vall minera. És en aquest triangle esmentat, i amb menys quantitat a la vall de Riosa, on es concentren la majoria de pous. I precisament la serra d'Urbiés, entre el riu Turón i el Nalón, la serra de Navalegu, al sud del riu Turón i, més a l'est, les zones altes de Villoria, Tolivia i Llorío, a Laviana, s'han declarat Paisatge Protegit de les Conques Mineres. És, per tant, una zona d'un alt interès paisatgístic, cultural i industrial.

Abans de començar a caminar, i per entrar en matèria, és recomanable visitar el Museu de la Siderúrgia (MUSI) situat a Llangreu, que també inclou una visita guiada a la ciutat colònia amb edificis i conjunts perfectament conservats, i també molt especialment el Museu de la Minería (MUMA) ubicat a la població veïna de L'Entregu, on trobarem informació detallada de com són els pous, la seva història i el seu paper en el desenvolupament de la comunitat. I com a complement d'aquestes visites, paga la pena fer una ruta en cotxe, que ens permetrà, no només veure una gran concentració de pous i *castilletes*, sinó també conèixer una realitat més d'Astúries: com són les impressionants carreteres que entre tantes carenades han estat dissenyades per superar forts desnivells, amb nombrosos revolts i llaços que segueixen l'orografia. Així, podrem començar moltes excursions des de la carena i evitar aquests forts desnivells d'aproximació.

LA RUTA

Iniciem l'itinerari des del Museu de la Minería i des del mateixa població de L'Entregu; en lloc d'anar a buscar la carretera AS-117, prenem una carretera local que, en direcció sud, creua un port de muntanya i baixa cap a la població d'Urbiés tot endinsant-se per la vall del riu Turón fins a desembocar a la vall del riu Lena, eix de comunicació sud-nord, a pocs quilòmetres al sud de Mieres. Acabem de travessar el paisatge protegit de les conques mineres.

AURORA MONTSERRAT

En tots dos vessants ens hem trobat amb diverses instal·lacions mineres, hem circulat de pujada durant una llarga estona per una carretera de mil i un revolts i llaços per superar un bon desnivell que ens ha dut a un ample port de magnífica panoràmica, des d'on podríem iniciar una activa excursió per una llarguíssima carena.

Al vessant sud, la vall del riu Turón, encara és més rica en patrimoni arqueològic i industrial. Entre les moltes instal·lacions mineres que hi trobarem, destaca el Pozo de Santa Bárbara. A part, podrem visitar i estudiar altres infraestructures derivades de la minería com són els xalets d'empresaris, les llars per als treballadors, els dipòsits d'aigua, etc.

També val la pena visitar el conjunt del poblat miner de Bustiellu, a pocs quilòmetres al sud de Mieres, ja a la carretera AS-112, que és la que mena al Puertu San Isidro. Dins del complex hi ha un centre d'interpretació minera. Bustiellu va ser creat a finals del segle XIX de la mà del segon marquès de Comillas, i amb la intenció de crear un complex amb tots els serveis necessaris perquè els treballadors s'hi sentissin tan bé que no els calgués el contacte amb els sindicats. Avui és un bé d'interès cultural en l'àmbit del patrimoni industrial. A Mieres hi ha el Monument Internacional al Miner, una estàtua de bronze amb una flama permanentment encesa que homenatja els miners morts a les mines.

AURORA MONTSERRAT

Val a dir que la serralada Cantàbrica, tot i ser molt propícia a l'excursionisme, no és de fàcil caminar. Les valls són fondes i els pendents fins als cims són molt forts i abruptes, i molts es veuen inaccessibles a primera vista, però tots tenen una via d'accés que cal seguir; altrament pot ser perdedor i segons com, perillós. Les valls són llargues i profundes. No hi ha tants colls com en els Pirineus, que permeten passos entre valls, sinó que són com llargues barreres que frenen el pas.

Entre tanta muntanya, els asturians són també gent caminadora i cada poble té el seus grups excursionistes. Fins no fa gaire hi havia poques guies de muntanya editades, però el nombre va creixent recentment. És habitual que cada poble tingui el seu PR, i des de les oficines de turisme o en plafons informatius a cada localitat és fàcil obtenir la ressenya. Però alerta, que alguns d'aquests PR no tenen manteniment; per tant, el camí es va perdent, sinó s'ha perdut ja en alguns trams. De camins n'hi ha molts, tants com *brañas* (pastures o prats d'alçada), però un cop arribats a les *brañas* més altes, el camí s'acaba. Són, per tant, camins de pastors, no camins d'itineraris pensats per a excursions; tanmateix, en alguns casos ens permeten arribar molt amunt. També hi ha les recents vies verdes que, aprofitant els antics traçats ferroviaris miners, ens ofereixen agradables passeigs culturals. Tot plegat sembla que

**De camí cap a Peña
Ubiña. Cim de
l'esquerra amb el
refugi lliure de Meicín
als seus peus.**

Les valls són
fondes i els
pendents fins als
cims són molt
forts i abruptes

No hi ha tants
colls com en els
Pirineus, que
permeten passos
entre valls, sinó
que són com
llargues barreres
que frenen el pas

AURORA MONTSERRAT

El poblet de Tuiza de Arriba, base de moltes excursions.

l'excursionisme i l'alta muntanya a Astúries estan prenent força.

I l'excursionisme asturià té la seva trampa: fins a la majoria de carenes hi arriba una carretera que salta de vall en vall, fet que permet estalviar-nos un desnivell fort de pujada i poder gaudir tranquil·lament sobre les llargues carenes i zones altes.

PELS LÍMITS DE LA REGIÓ MINERA

Cap a l'est: parc natural de Redes

Tanca la vall del riu Nalón el parc natural de Redes, un dels paratges de més interès ambiental no només d'Astúries sinó del nord peninsular. La major part del seu territori queda emmarcat en la conca hidrogràfica del Nalón, riu que neix dins del parc i fa frontera al sud amb Lleó. L'altitud màxima és de 2.104 m que correspon al Picu Torres.

La carretera AS-27 creua el parc i s'enfila cap al port de Tarna per anar cap a Lleó. Dues poblacions, Rusecu i El Campu Casu són els eixos turístics del parc, i a totes dues hi ha oficines d'informació i turisme. Un recull d'itineraris senyalitzats permet al senderista conèixer aquests paratges alhora que molts cims esperen els excursionistes per oferir-los ascensions i panoràmiques excel·lents.

Cal destacar una visita al poble de Sotu d'Agües per les nombroses sitges que té, i també perquè és l'inici de l'itinerari de l'Alba, una llarga caminada aigües amunt del riu Alba, declarat recentment monument natural. Molt probablement molts

excursionistes en arribar al final es pregunten: «¿Fins aquí?», ja que és al final de l'itinerari on comença el camí per guanyar alçada de veritat i sortir fora del congost, alhora que s'endinsa a poc a poc pels paisatges i camins de l'alta muntanya, que conviden a ser trepitjats i descoberts.

Cap al sud: parc natural de Las Ubiñas

Al sud de Mieres, i amb la ciutat de Pola Lena com a eix comercial i administratiu, hi ha la vall del riu Güerna, afluent de Nalón. Aquesta vall ha estat des de sempre una porta d'entrada a Astúries venint del sud. I és aquí on es troba l'anomenat Puertu Payares, on també passa la ruta de la Plata, via de pelegrinatge cap a Santiago de Compostel·la i la via Carisa, antiga via romana.

En una vall perpendicular que marxa cap a l'est hi ha Tuiza d'Arriba, un bucòlic llogaret de final de carretera que serveix de base per assolir molts dels cims d'aquest massís. D'aquestes muntanyes, que envolten el poble, la majoria de més de 2.000 m, cal destacar Peña Ubiña, el Siete i Peña Rueda. Es tracta d'un paisatge de circs d'origen glacial que han conferit a l'entorn un caràcter abrupte d'espectaculars pendents, barrancs, cingleres i nombroses coves i avencs.

Peña Ubiña, de 2.417 m, és el cim més alt. Des de Tuiza de Arriba comença un camí en direcció sud tot seguint una vall amb una lleugera pujada fins a arribar al refugi lliure de Meicín, sota les espectaculars parets de Las Ubiñas. Des d'aquí un corriol

AURORA MONTSERRAT

puja cap al coll fronterer de la collada de Terreos, i carenejant s'assoleix el cim. Des del cim la panoràmica és impressionant, i en els dies clars, fins i tot es pot veure la mar Cantàbrica.

Cap a l'oest: paisatge protegit de la serra de l'Aramu

És la principal elevació de la part centreoriental d'Astúries. S'estén de sud-est a nord-oest amb una llargada aproximada de 15 km. Els cims més alts són el Gamoniteiru (1.788 m), Barriscal (1.734 m) i la Gamonal (1.712 m) que, especialment pel vessant oriental, cauen vertiginosament fins a tan sols 320 m d'altitud del poble de la Vega. Es tracta d'un massís càrstic i, per tant, a les parts altes hi ha les característiques crestes despallades de roca viva, coves, avencs, cingleres i valls cegues. L'aigua és escassa, perquè es filtra tota, i les poques fonts que hi ha, queden amagades de les passes de l'excursionista. Per contra, per les parts més baixes podem trobar moltes fonts i sorgiments d'aigua.

Pel vessant est hi ha nombrosos corriols de desnivells forts i drets, que són herència dels antics camins ramaders que anaven a buscar els prats alts de pasturatge a partir dels 1.300 m d'altitud, després de deixar enrere els boscos de faigs, roures i castanyers. Disseminades pel camí ens podem anar trobant amb bordes, que oferien aixopluc als pastors. Tots els camins d'aquest vessant de l'Aramu arriben a l'esplanada de l'Angliru (1.600 m), avui, lloc força conegut per ser el punt final de la famosa carretera

amb el mateix nom, etapa estrella de moltes edicions de la Vuelta Ciclista a Espanya. Des de l'Angliru en una hora ben curta es pot accedir al pic Gamonal, a part d'altres possibles excursions per les parts altes de l'Aramu. Tot plegat, un perfecte mirador de la costa asturiana, els Picos d'Europa i la serralada Cantàbrica.

A la serra de l'Aramu s'hi han trobat també restes d'antigues explotacions mineres de coure i cobalt de l'edat del bronze.

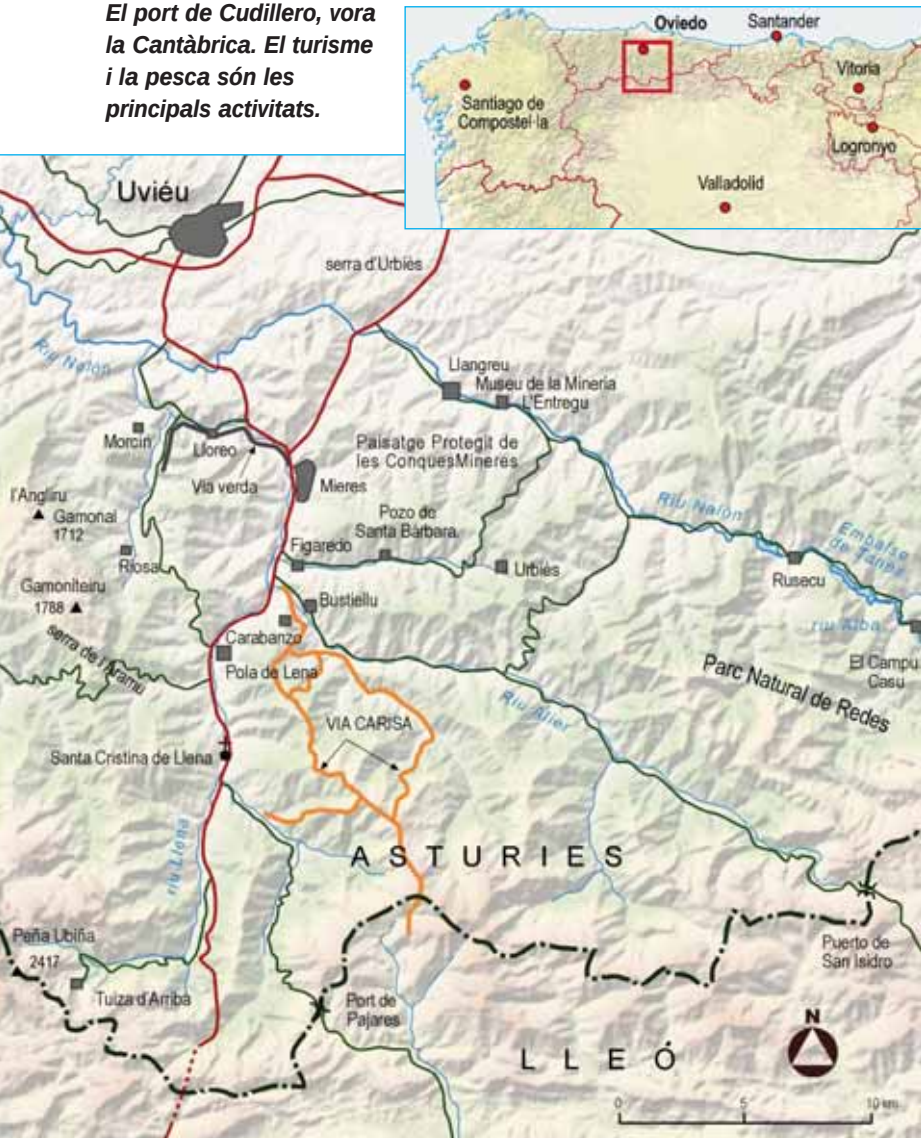
A dalt: serra de l'Aramu, des de Carabanzo.

L'isard de la serralada Cantàbrica és una subespècie diferent a la catalana.

JUAN FERNÁNDEZ GIL

El port de Cudillero, vora la Cantàbrica. El turisme i la pesca són les principals activitats.

Cap al nord: la bullícia de les ciutats i el rompent de les onades

Els tres motors d'Astúries: Uviéu, Avilés i Xixón, i el mar, l'espectacular Cabu Peñes o península d'August per als romans, on es poden trobar també diversos camins de costa per conèixer tot caminant aquesta part del litoral. La gran riquesa natural de flora i fauna va motivar que el 1995 fos declarat paisatge protegit. Les excursions per aquesta zona ens faran gaudir del contrast entre els escarpats penya-segats constantment colpejats per les braves onades i les tranquil·les platges que dolçament conflueixen amb el mar.

SENDERES VERDES

Són els camins de les antigues vies de ferrocarril que han estat arreglats i reoberts a l'excursionisme cultural i que estan complementats amb plafons explicatius sobre la vida minera.

Destacarem la Senda Verde de la Pereda-Peñamiel, situada cap a la meitat d'itinerari en el bucòlic llogaret de Lloreo, amb el centre d'interpretació dins de l'antiga estació. Es tracta de l'antiga trinxera de tren que enllaçava les mines de Riosa, Morcín i Mieres amb la zona de tractament del carbó i les principals vies de comunicació ferroviàries. Va funcionar des del 1922 fins al 1969. Són uns 5 km de recorregut amb cinc túnels. Cal dur frontal per si les llums dels túnels no funcionen. Lloreo és un bon lloc per deixar el cotxe i començar l'itinerari.

Una altra via interessant és la Senda Verde del Turón que, amb uns 5 km, segueix l'antic traçat del ferrocarril. La via original, de 17 km, unia les ciutats de Figaredo i Urbiés. La vall del Turón disposa de més de 320 peces d'arqueologia industrial, entre les quals destaca el Pozo Espinos i Santa Bárbara.

La via Carisa

Va ser identificada com a via romana a principis de la dècada de 1970. Va ser també molt important el posterior descobriment del campament romà del Monte Curriechos i les fortificacions àsturs del Homon de Faro. Se sap que aquesta va ser la primera carretera construïda pels romans dins d'Astúries amb motiu de les operacions militars de conquesta entre els anys 26-22 aC. Els seus punts d'inici deuen ser en algun lloc proper a Lleó, i el final, a la costa, vora Xixón, amb un recorregut d'uns 150 km. No és difícil d'endevinar que en ser un tram de comunicació entre la costa i l'altiplà, el recorregut ha estat utilitzat moltes vegades. El seu tram per la serralada, bona part per sobre els 1.500 m, és espectacular, amb un traçat força horitzontal.

A Carabanzo, poble situat a mitja falda per on passa la via Carisa, cada any a final d'agost se celebra la Fiesta Romano-Astur, en commemoració d'aquella època de lluites i conquestes. Carabanzo és també avui un punt d'inici per recórrer aquesta via en direcció sud, cap a la serralada, el tram més espectacular de la via.

La ruta de la Plata

És una altra via d'origen romà. Travessa la península de sud a nord i uneix les ciutats de Sevilla i Xixón. Creua la serralada Cantàbrica per la vall del riu Lena, passa per Pola de Lena i Mieres, i continua

cap a Xixón. Va ser construïda per facilitar els intercanvis comercials i el pas de les legions i, posteriorment, es va convertir en una via de transhumància.

El camí de Sant Jaume

També creua aquesta serralada i s'encamina cap al nord per aquesta vall. És el camí francès per arribar a la catedral d'Uviéu. Al voltant d'aquesta via podem anar trobant nombroses esglésies romàniques. Durant la invasió musulmana molts elements cristians de valor van ser duts per aquesta via fins a Morcín per tenir-los en lloc segur, protegits per la serralada Cantàbrica.

Pocs quilometres al sud de Pola de Lena, hi ha l'església preromànica de Santa Cristina de Lena, declarada patrimoni de la humanitat el 1985. Considerada la joia del preromànic asturià, va ser erigida al segle IX. És d'una planta, amb una nau rectangular a la qual s'adossen quatre cossos. A l'interior s'aixeca un iconòstasi, format per una triple arcuació que vetllava la visita dels fidels i dividia l'espai jeràrquicament.

Al voltant de la via també s'hi poden trobar nombrosos palaus rurals, mostra del poder de la noblesa durant els segles XVII i XVIII.

Astúries, doncs, combina muntanya i cultura, dos ingredients interessants per a tots els excursionistes. Un racó poc conegut pels turistes, i que ens pot oferir molt.

L'inici de la senda verde de Lloreo.

Fiesta Romano-Astur de Carabanzo.

Internet

mcasturias.org
territorio-museo.com
vallesmineros.com
asturcentral.es
parquenaturalderedes.es

Bibliografia

CAMPOMANES
 CALLEJA, Enrique.
Asturias y su historia: señas de identidad de una tierra.
 Gijón: Picu Urriellu, 2003.

Fuerteventura, una illa per sentir la llibertat

Natura salvatge entre el mar i la muntanya

Reportatge de **Ferran Alexandri** (text) i **Valentí Zapater** (fotografies)

L'illa de Fuerteventura acapara un ventall de paisatges: des del malpaís al desert de dunes, dels barrancs i les valls àrides fins als penya-segats que es precipiten al mar. Llogarets per descobrir, petits ports fets a pinzell... i camins, camins de muntanya. Un illa d'una natura encara verge i poc coneguda pels excursionistes. Un lloc per perdre-s'hi, per escoltar el silenci, perquè el temps s'hi ha deturat. Un lloc per descobrir paisatges lluny de les rutes marcades.

*El Mirador de los
Canarios (450 m)
és considerat el lloc
més salvatge de l'illa,
caracteritzat pels
vents forts .*

El cas de Fuerteventura

¡Estas soledades
desnudas,
esqueléticas, de esta
descarnada isla de
Fuerteventura! ¡Este
esqueleto de tierra,
entrañas rocosas
que surgieron del
fondo del mar,
ruinas de volcanes;
esta rojiza
osamenta
atormentada de sed!
¡Y qué hermosura!
Claro está que para
el que sabe buscar
el íntimo secreto de
la forma, la esencia
del estilo, en la
línea desnuda del
esqueleto; para el
que sabe descubrir
en una calavera
una hermosa
cabeza.

Miguel de
Unamuno

Pàgina següent:
El malpaís és un
paisatge de formes
erosives, cobertes de
sorra volcànica, de
relleu anfractuós i
àrid, format per blocs
caòtics.
Al fons es veu el volcà
de Liria, al Malpaís
Grande.

Fuerteventura, és la segona illa més gran de l'arxipèlag de les Canàries. Ubicada al sud-oest de Lanzarote, de la qual és separada per l'estret de La Bocayna, es caracteritza per les grans planícies, a causa d'un intens procés erosiu, però també pels cons volcànics, les serralades i els penya-segats. Al sud, hi ha l'antiga illa de Jandía, actualment unida a l'istme de la Pared, que forma la península de Jandía, i li dona l'aspecte allargat que presenta Fuerteventura.

Fuerteventura constitueix alhora un dels sistemes més ben conservats dels hàbitats esteparis insulars, perquè aquesta afortunada illa posseeix el corredor costaner marí més verge de la Macaronèsia. El seu origen és volcànic, amb un relleu muntanyós, però d'altitud limitada; el punt més alt és Jandía o pic de la Zarza (807 m).

La capital és Puerto del Rosario (Puerto Cabras fins al 1956), on hi ha el Cabildo Insular, que és el govern de l'illa. Els habitants de Fuerteventura són *majoreros* o *majos*, nom indígena provenint de l'antic nom de l'illa: *Majorata*. A més, qualsevol cosa relativa a aquesta illa és també *majorera*. Una dita en la llengua dels antics habitants diu: «*Tamaragua tamarinde sansohé mahoh*», que vol dir «¡Bon dia

amics, benvinguts a la meva terra!».

La història de Fuerteventura comença quan van arribar a les seves costes els berbers, van poblar l'illa i hi van deixar la seva cultura i els seus costums. L'illa no es conqueriria fins al 1402 pels normands Jean de Bethencourt i Gadifer de la Salle, i després passaria a la corona espanyola.

Fuerteventura té més de 48.000 ha d'espai natural protegit d'un alt interès cultural i científic. El paisatge *majorero* és un ventall de colors, des l'àrida i daurada mar de dunes fins a la terra roja o negra del malpaís, solcat per antics volcans ara extingits; i al litoral, l'abrupta costa formada per penya-segats escarpats que cauen verticalment al mar embravit, i que amaguen coves marines força interessants.

Així és Fuerteventura, salvatge i verge, que demana ser redescoberta. Els encadenaments de les muntanyes en general són lleus; però de vegades esdevenen pronunciats. Les planúries, immenses, les comes suaus, les valls llargues i esplendoroses. A més, Fuerteventura té mar, vent i onades. Un mar inquiet, un vent que bufa intensament, i unes onades impressionants. Un contrast de força i equilibri que casa amb la calma de la terra, de l'interior. Amb la tranquil·litat dels petits pobles costaners de típica arquitectura de fang, pedra i calç, plens de vida i de tradició. Carrers per passejar on el temps s'ha aturat... i mar per somiar.

Betancuria va ser la primera capital de l'illa, fundada l'any 1404 per l'aventurer normand Jean de Bethencourt sota el regne d'Espanya. Enric III de Castella li concedí el títol de rei de Canàries. La vila conserva encara el seu sabor èpic, amb l'església de Santa María de Betancuria, i les ruïnes del convent franciscà on visqué San Diego de Alcalá.

La platja del Burro, al desert de dunes del parc natural de Corralejo, sorprèn pel daurat de la sorra i les aigües cristal·lines del mar.

Els espais naturals protegits de Fuerteventura

1 Parc natural de l'illot de Lobos

Situat al nord de Fuerteventura, queda separat de l'illa per l'estret de La Bocayna. Per accedir-hi cal agafar un vaixell des del port de Corralejo. L'illot de Lobos té un gran interès científic perquè hi creixen més de cent espècies vegetals, i amb una gran varietat d'animals i ocells migratoris, a més a més de tenir un dels fons marins declarats àrea de reserva submarina de gran riquesa ecològica. Antigament, l'illot era habitat per llops marins, és a dir, foques, i d'aquí ve el seu nom. Pel que fa la vegetació destaca la presència de la sempreviva endèmica, *Limonium ovalifolium canariensis*. La màxima altura és La Caldera (127 m).

2 Parc natural de Corralejo

Situat al municipi de La Oliva, el que més sorprèn és la zona de dunes, a part del malpaís i del con volcànic de la muntanya Roja (312 m), i també la singular vegetació psamòfila, adaptada a viure a la sorra. Per exemple, a la platja del Burro, hi viuen nombroses espècies endèmiques, com ara *Androcymbium gramineum psammophilum*, *matamoro* (*Suaeda vera*) i l'argelaga. Com a unitat geomorfològica, constitueix un espai de característiques peculiars perquè té un camp de sorra d'origen orgànic (pro-

ALBERT MARTÍNEZ

vinent del fons marí), a més a més de ser un paratge en bon estat de conservació. El desert de dunes de Corralejo, ubicat a la part nord-est de l'illa és, també, un paisatge daurat de platges d'aigua cristal·lina.

3 Monument natural del malpaís de la Arena

Al municipi de La Oliva. Aquest espai s'ha originat a causa de les erupcions volcàniques de fa aproximadament 10.000 anys;

l'altitud màxima és el volcà de La Arena (420 m). Aquí hi viuen les poblacions més interessants d'ocells, com ara el bitxac de Fuerteventura, i de plantes, com ara l'eufòbia de Canàries (*o tabaiba*), *Kleinia neriifolia*, la típica argelaga de Fuerteventura, convertida gairebé en monument, o els líquens de l'illa.

4 Monument natural de la muntanya de Tindanya

També al municipi de La Oliva, l'indret s'ha originat a partir del complex basal de Betancuria. Té un gran valor geològic, etnogràfic i cultural. La muntanya de Tindanya va tenir un significat màgic pels antics aborígens *majoreros*. Coneguda també com *la Montaña de las Brujas*, al cim es conserven gairebé tres-cents gravats aborígens damunt la pedra, que són el testimoni col·lectiu d'una cultura passada,

essencial per al coneixement de la història de Fuerteventura. Aquestes representacions tenen la forma d'un peu, i estan orientades cap a ponent.

5 Paisatge protegit de Vallebrón

Ubicat en els municipis de La Oliva i Puerto del Rosario. El més característic és el relleu tallant de les crestes: un paisatge format per un llom allargat i amb el perfil d'un ganivet, flanquejat per dos grans barrancs en forma d'U. El punt més oriental és la muntanya de la Muda (689 m), que és l'altitud màxima de la zona, on hi ha un petit jaciment arqueològic. Hi creixen espècies vegetals endèmiques, com el *garbancillo*, la jorga o la iuca peu d'elefant.

6 Monument natural del Malpaís Grande

Ubicat als municipis d'Antigua i Tuineje, segurament és la zona més espectacular de tota l'illa, perquè és plena de volcans i camps de lava, com els volcans de Liria i de Laguna. El malpaís és un dels paisatges més interessants de la vulcanologia, caracteritzat per les grans formes erosives, cobertes de sorra volcànica, de sediments o de fòssils. El relleu és anfractuós, i la seva esterilitat i aridesa són típiques dels corrents de lava formats per blocs caòtics (l'anomenada *lava aa*). Solcant el cel d'aquest paisatge àrid es pot veure sovint l'aurany, i a l'interior es pot visitar el poblat aborígen de Atalayita.

7 Monument natural de Cuchillos de Vigán

Situat al terme municipal d'Antigua i Tuineje. Aquest entorn és singular a causa de les formacions majestoses anomenades *cuchillos*, que són el resultat de l'erosió sobre materials d'origen volcànic, i que presenten un relleu molt esquerp, amb roques afilades i allargades, i amb àmplies valls. La cota màxima és la muntanya de Vigán (462 m). Es tracta d'una zona especial de protecció d'ocells, refugi de l'aurany, l'àliga pescadora i el falcó pelegrí.

8 Parc natural de Betancuria

Abraça els municipis de Betancuria, Puerto del Rosario, Antigua, Tuineje i Pájara. El parc conté una zona de protecció per als ocells, però sobretot destaca perquè posseeix un dipòsit de sediments oceànics i fòssils d'animals marins d'un gran interès

Un típic volcà, de pendent suau, al monument natural del Malpaís Grande.

científic, i perquè els cimals de les muntanyes són el refugi de moltes plantes rupícoles o espècies introduïdes, com el tabac de jardí. Es tracta d'un paisatge molt erosionat i d'una gran bellesa cromàtica i estructural, amb barrancs, penyals i turons. D'altra banda, també hi trobem hàbitats prou particulars, com la zona humida de les preses de Las Peñitas i Los Molinos, de gran interès faunístic, i amb els penya-segats costaners, que serveixen de refugi dels rapinyaires (alguns, espècies amenaçades). La cota màxima és la muntanya de Betancuria (742 m).

9 Monument natural de Ajuj

Ubicat al municipi de Pájara, és el lloc més antic de l'arxipèlag de les Canàries. Una part de les roques d'aquest espai són sediments marins d'èpoques prehistòriques, quan encara ni les illes Canàries havien començat el seu procés de formació. La costa té un relleu aspre i tallat que cau al mar, caracteritzat per la presència de grans coves marines de notable interès geològic, perquè són testimoni de la primera formació geològica de totes les illes Canàries.

10 Monument natural de Caldera de Gairía

Als municipis d'Antigua i Tuineje, es tracta d'una de les últimes manifestacions volcàniques de l'illa, que té la particularitat de conservar restes de vegetació climàtica en zones àrides. En el flanc occidental de la caldera cal destacar el seu perfil esberlat, i a l'interior, la presència de jaciments arqueològics.

11 Monument natural de la muntanya de Cardón

Al municipi de Pájara, amb una altitud de gairebé 700 m, es tracta d'un massís muntanyós amb una erosió força interessant que ofereix un paisatge imponent en forma de «ganivet», on creix *cereus candelebrus*. Als vessants de la muntanya hi creix una mata endèmica anomenada *jorjado* (*Nauplius sericeus*).

12 Parc natural de Jandía

Al municipi de Pájara, constitueix una gran superfície al sud de l'illa dominada per les dunes. La solitud és impactant, les platges són verges encara i els paratges recòndits. De fet, en aquest parc, amb l'altura màxima del pic de la Zarza (807 m), el cim més alt de l'illa, s'hi poden trobar manifestacions de gairebé tots els hàbitats, i llocs impressionants, com ara el Arco de Cofete. Pel que fa a la flora, hi creix *Euphorbia handiensis*, l'espècie de lleteresa endèmica i símbol vegetal de Fuerteventura. Destaca el petit poble pesquer de Morro Jable, paradís de la pesca, dels esports aquàtics i de la bona cuina.

13 Lloc d'interès científic de la platja del Matorral

Situat la litoral meridional de Jandía, el lloc té un gran valor ecològic per la diversitat de la flora i dels ocells marins migratoris. Està catalogat com a espai natural protegit, amb l'objectiu de conservar l'ecosistema costaner del saladar, conegut popularment com el *Saladar de Jandía*, format per una comunitat vegetal que suporta inundacions periòdiques de plenamar.

Travessant la caldera del volcà de La Laguna, una depressió el·líptica de parets esquerpes i fons gairebé pla, testimoni d'un cràter gegant antic, al Malpaís Grande.

Detall de l'argelada de Fuerteventura, al Malpaís Grande.

Senderisme a Fuerteventura

Tota l'illa de Fuerteventura es pot recórrer a peu per diversos camins de muntanya de dificultats diferents, des de planícies a valls embarrancades fins a ascensions suaus a cims volcànics. Les condicions, però, poden ser una mica dures, per la calor i el vent. L'acampada lliure, però, és possible, si abans s'obté el permís dels ajuntaments.

Pel que fa al senderisme, precisament a finals del mes de març d'enguany s'ha celebrat a Fuerteventura la primera edició del raid Jable (Pájara – platges de Jandía), que ha estat un èxit de participació i de resultats. De cent senderistes inscrits, que van haver de creuar l'illa d'est a oest en un raid difícil i selectiu, només catorze van acabar a la meta.

Per als excursionistes, les principals rutes de senderisme són:

1 Barranco de Butihondo – Pico de la Zarza (807 m) (3 h / cert nivell de dificultat)

Situat al sud de Fuerteventura, a prop del municipi de Morro Jable. Aquesta és una petita ruta a través del barranc de Butihondo que puja fins al pic de la Zarza (807 m), l'altura màxima de l'illa. Des de dalt d'aquest cim es pot contemplar una esplèndida panoràmica de la costa oest i de les platges de Cofete, però sobretot de tota la península de Jandía. Cal

anar en compte amb el vent, que en aquestes cotes sol ser molt fort, i tenir precaució amb el penya-segat que hi ha als nostres peus. En un dia clar, fins i tot es pot veure l'illa de Gran Canària i el Teide.

Si només volem pujar al pic de Zarza, cal prendre la sortida de Vimar des de l'autovia FV-2. Un cop en aquest llogaret, cal dirigir-se cap al camp de golf i agafar una petita carretera que es dirigeix vers el dipòsit d'aigua, i que s'acaba en una rotonda. Pocs metres abans surt per la dreta una pista de terra que cal seguir fins que gairebé arribem al cim.

2 Barranco de la Herradura (3 h / poc difícil)

La ruta comença als afores de Puerto del Rosario, on neix el barranc que duu fins a Time. Aquesta ruta és interessant perquè podem observar restes de poblats aborígens, a més a més d'una bona mostra de la flora endèmica de l'illa.

3 Barranco de la Vega – Malpaso (2 h / poc difícil)

Situat al centre de l'illa, és una ruta que transcorre a través d'un gran barranc, i que passa per una presa i va davallant muntanya avall fins a l'ermita on, segons la tradició, va aparèixer a la gent la verge de la Peña, patrona de Fuerteventura.

4 Lajares – Corralejo (3-4 h / cert nivell de dificultat)

Des de Lajares cal prendre el camí que duu als volcans de Calderón Hondo. Cal iniciar el recorregut per la carretera de Majanicho, on entrem a la zona volcànica coneguda com Mascona.

5 Malpaís de la Arena (3 h / cert nivell de dificultat)

L'itinerari comença als voltants de Villaverde, al nord de l'illa. Des de la Montaña del Molino fins a la Montaña de Saltos hi ha un sender envoltat de parets que separen el malpaís de l'Arena dels terrenys agrícoles de la zona de Villaverde. Des de la Hoya del Agua es pot veure tot el nord de l'illa.

6 Ruta dels pelegrins d'Antigua a Betancuria (3-4 h / cert nivell de dificultat)

L'itinerari surt des de la mateixa església de la vila d'Antigua a través d'un sender de pelegrins que mena fins a Vega de Río Palma. En una hora s'assoleix el cim de la muntanya, amb bones vistes, i resseguint la seva cresta vers el sud, s'arriba al parc natural de Betancuria, vila històrica i antiga capital de Fuerteventura.

7 Camí de ronda: Barranco de la Torre (4 h / molt fàcil)

Des de Caleta Fuste, un important centre turístic (on podeu visitar un centre de reintroducció de lleons marins), cal anar fins a l'antiga fortificació anomenada El Castillo, i a partir d'aquí cal seguir la riba del mar. Es tracta d'un camí molt fàcil que ens permet visitar els forns de calç restaurats, i que va fins a les Salinas del Carmen, on s'han rehabilitat les antigues salines, que es poden veure com funcionen. Des d'aquest indret es passa al Barranco de la Torre, on hi ha restes arqueològiques del període aborígen.

8 Tiscamanita – Pozo Negro (3-4 h / cert nivell de dificultat)

Des de Tiscamanita es remunta el barranc tot passant per una plantació d'àloe fins a arribar a la Caldera de la Laguna. Cal travessar el Malpaís Grande per arribar al Pozo Negro.

9 Tuineje – Toto (3-4 h / cert nivell de dificultat)

Partint de Tuineje cal pujar pel cementiri fins al cim de la muntanya de Manita. Des d'aquí es veuen perfectament els quatre punts cardinals de l'illa. L'itinerari continua en la davallada cap a Toto. Aquesta és una bona ruta per observar vegetació i fauna autòctona de l'illa.

De camí cap a les coves d'Ajuy, l'indret més antic de les illes Canàries. El relleu tallat de la costa està foradat per nombroses coves marines, on el mar entra violentament. Monument natural d'Ajuy.

10 Cañada del Río – La Pared (3 h / fàcil)

Situada a la zona sud-oest de l'illa, es una ruta fascinant a través de la zona desèrtica de l'illa, on podem gaudir de la visió de les grans dunes de Jable, i el relleu escarpat de la costa.

Comunitat de camells de l'Oasis Park La Lajita, on aquest animal forma part d'un projecte de recuperació de l'espècie autòctona.

LA FAUNA DE FUERTEVENTURA I ELS PROJECTES DE PROTECCIÓ D'ANIMALS

Fuerteventura és un lloc ideal per a aquells muntanyencs que els agrada de fer excursions científiques per observar la fauna i la flora. Tot i que el terreny està exposat a la llum del sol, de tant en tant, algun arbust humil, una flor, trenquen amb l'aridesa d'un sòl elemental, negre intens, clar o daurat. Malgrat que a simple vista la vegetació és escassa, hi podem trobar bastants endemismes.

La natura de l'illa permet descobrir nombroses espècies d'ocells, sobretot migratoris. Per exemple la hubara o pioc canari, l'aufrany, la baldriga, el xoriguer, el corriol gros, el pigre gris, el corredor, el puput. L'aufrany –el *quirre*, com diuen ells– és l'única espècie de carronyaire que viu a les Canàries, i està considerat en perill d'extinció. Actualment hi ha en marxa el projecte Life-Naturaleza per establir la població d'aquest ocell a l'illa.

Destaquen també els ocells de la Charca de Catalina García, una llacuna, estranya en la morfologia de l'illa, de caràcter desèrtic, i el lloc on hi ha més ocells aquàtics i limícoles. S'hi poden observar l'ànec canyella, el xarxet marbrenc i la fotja comuna.

Illa de cabres, ases i camells

Però a terra ferma, sobretot destaca l'ase *majorero*, la cabra salvatge i el camell *majorero*, com a fauna major, i, més petits, els esquiroles moruns i els eriçons. L'hàbitat de l'ase *majorero* es redueix a l'illa de Fuerteventura, segurament introduït pels conqueridors.

D'ascendència africana, és un animal perfectament adaptat al clima i al terreny, per on campa de manera silvestre. La cabra salvatge és també un animal molt important; fins i tot n'hi ha en granges per produir el famós formatge *majorero*, i també és la base principal alimentària.

L'Oasis Park La Lajita, un zoo que ha estat guardonat amb la Medalla de Plata del Govern de Canàries, destaca per la tasca de la recuperació de l'ase i del camell. És també uns dels parcs botànics més importants d'Europa, amb un jardí de cactus amb més de 28.000 exemplars.

L'ase *majorero* té el seu hàbitat a Fuerteventura.

Tony Gallardo, gerent de medi ambient del Cabildo de Fuerteventura, ens explica què hi fa a la guarderia de tortugues. A la guarderia, perfectament aïllada dels ocells per mitjà d'una malla, es disposen unes grans banyeres amb aigua de mar en circulació contínua, exposades al sol, on hi ha els alevins i les tortugues de mida mitjana.

La reintroducció de la tortuga babaua

Un altre projecte interessant, pel que fa les espècies marines, és la reintroducció de la tortuga caretta o babaua (*Caretta caretta*). Al moll de Morro Jable, a Jandía, hi ha una guarderia, és a dir, un centre dedicat a la reintroducció d'aquesta tortuga.

Després d'un any d'estar a la guarderia, o l'equivalent al doble del pes i biometria de naixement, les tortugues seran alliberades a la mar.

Es tracta d'un projecte mundial de la reintroducció de la tortuga babaua a les Canàries. Es veu que aquesta espècie hi va fer niu fa més de tres segles; per això avui dia s'està intentant que torni a Fuerteventura, perquè hi formi una colònia.

Aquest projecte s'ha consolidat com un referent mundial de recuperació de fauna marina. El projecte contempla el trasllat d'ous des de les colònies nidificants de l'illa de Boa Vista (Cap Verd) a llocs on hi hagi evidència de la seva nidificació en el passat, com ara les platges de Jandía.

Les tortugues que han nascut en els nius de Fuerteventura gràcies al mecanisme biològic de la filopàtria tornaran en la fase adulta a niar a les mateixes platges on van néixer.

Més informació

Excursions i senderisme

Norte y Solana

+34 928 870 360

norteysolana.com

Centre de turisme rural i excursions; senderisme.

Fauna i flora

Oasis Park La Lajita

+34 928 161 135

lajitaoasispark.com

Museus

Ecomuseo de

la Alcocida (Tefía)

Format per un poblat de set vivendes, aquest ecomuseu constitueix una mostra de l'hàbitat tradicional de Fuerteventura i de la seva artesanía.

+34 928 858 998

Hotels

Hotel Fuerteventura

Princess ****

Hotel Club Jandía

Princess ****

Pájara

+ 34 928 544 136

princess-hotels.com

Les gorges del Verdon pel sender Martel

Text i fotos: **David Mengual i Aurèlia Sans Rontein**

Va ser l'espeleòleg Édouard-Alfred Martel qui, el 1905, va realitzar —per primera vegada després d'uns quants intents i de trencar diverses canoes— el recorregut íntegre del gran canyó del Verdon durant una expedició organitzada pel Ministeri d'Agricultura que volia augmentar els recursos d'aigua potable de la comarca i, sobretot, de les ciutats de Toló i Marsella. Sorprenentment, fa 100 milions d'anys, en aquesta zona dels Alps de l'Alta Provença hi havia el mar, com ho palesen els nombrosos fòssils marins que encara s'hi troben.

Els trams més perillosos de les gorges estan equipats amb baranes, escales i estagues metàl·liques.

L'amplada de la gorja és variable, però l'espectacularitat és ben evident.

EL VERDON

El Verdon neix al massís dels Tres Evescats (2.927 m), creua Alòs, Sant Andrièu i Castelana fins a desembocar a la Durença. L'amplada de les gorges varia de 6 m a 100 m a prop de l'aigua i de 200 m a 1.500 m al nivell més alt dels penya-segats. La fondària varia de 250 m a 700 m. Hi ha parets magnífiques per les quals discorren nombroses vies d'escalada.

A la part baixa del riu trobem el llac de Sainte-Croix, el llac artificial més gran de França. Per als qui no són experts en descens d'aigües braves (el torrent presenta ràpids de classe II/IV), el sender Martel —arranjat des de 1928 pel Touring Club de França i que forma part del GR 4— recorre potser la part més espectacular de la gorja, tan a prop com pot de l'aigua.

El recorregut que proposem per conèixer la part central de la gorja va des de la Maline (refugi del CAF) a Point Sublime i es pot realitzar en tots dos sentits, però el més recomanat és el de la Maline (900 m) cap a Point Sublime (785 m).

Per arribar-hi s'ha d'agafar la carretera D-952 des de Castelana fins a Point Sublime, on es deixa el cotxe i, aleshores, s'ha de trucar un taxi o agafar l'autobús (només a l'estiu) cap a la Maline, o deixar el cotxe a la Maline (carreteres D-952 i D-23) i a la tornada agafar el taxi o autobús a Point Sublime.

L'itinerari

El sender comença a l'esquerra del xalet del CAF de la Maline (900 m), seguint les marques blanques i vermelles del GR 4. Molt traçat, es dirigeix primer cap a l'est i després cap al sud, i permet baixar ràpidament 350 m per arbustos de boix fins a les escales de pedra i la barana de ferro de Charençon, que permeten saltar la barra rocosa del pas d'Issane. Des d'aquí continua cap a l'esquerra travessant un bosc de roures fins a l'encreuament de l'Estellié.

Dades tècniques

DP: 640 m (gorja) + 185 m (pujada a l'aparcament)

DB: 940 m

H: 5-6 h segons totes les guies (nosaltres vam fer 4 h 15 min sense córrer i fent fotos).

Distància: 15 km (aprox).

ALBERT MARTÍNEZ (BASE GOOGLE MAPS)

A la dreta surt el camí que va cap al sender de l'Imbut que, segons ens han dit a la Oficina d'Informació de Castelana, ara està molt malmès i no es pot recórrer. Nosaltres hem d'agafar el que surt cap a l'esquerra i remunta la riba dreta (segons baixen les aigües) del Verdon cap a Pré-d'Issane (50 min), des d'on podem acostar-nos a l'aigua blava del torrent, i els més agosarats tenen la possibilitat de fer un bany a uns 10-12° C. Les parets que ens envolten tenen ja 300 m d'alçada.

El sender segueix paral·lel al Verdon tot pujant cap al barranc i a la paret dels Cavaliers fins a arribar a la tartera de Guêgues (1 h 30 min), ruïnes d'un túnel de 1.194 m, situat uns 20 m més amunt, però que impedeix tenir bones vistes. Aquesta tartera està provista d'escaleres metàl·liques i una barana de ferro. L'aigua turquesa es perfila entre els arbres... és un dels llocs més bonics.

Baixant en ziga-zaga el sender passa a prop de la cova anomenada la balma dels Bous (1 h 50 min), cova de forma triangular plena de porqueria, que ens queda a l'esquerra.

Hem fet una quarta part del recorregut. Alguns senders surten cap a la dreta, però només són per als pescadors. El GR 4 segueix per la base de la paret, guanyant alçada i allunyant-nos del riu fins a arribar a un encreuament. Cap a baix i a la dreta, surt el sender —que no agafarem— cap a la Mescla (indret on s'ajunten les aigües del Verdon i de l'Artubi, a 15 minuts segons ens indica el *Topo-guide*, tot i que el rètol posava 1 h d'anada i tornada). És un lloc ideal per fer un pícnic, ja que hi ha una platgeta, però cal vigilar perquè tot i la tranquil·litat aparent de les aigües, el corrent és molt fort (ja s'hi va ofegar un mossèn).

El nostre sender, el de l'esquerra, grimpa cap a la Brèche Imbert (2 h 20 min). Arribats al collet (675 m), uns graons excavats a la pedra, a la dreta, ens permeten pujar a un petit mirador des d'on gaudim d'unes vistes esplèndides: a la dreta l'Artubi i, a l'esquerra, el carrer de l'aigua del Verdon i els penya-segats de l'Escalès.

Des d'aquest coll, el camí canvia d'orientació: si fins ara anava d'est a oest, a partir d'ara anirà de nord a sud. Des d'aquí, hem de baixar 100 m per unes impresionants escaleres metàl·liques verticals encaixonades dins la falla. El sender ens espera al final de la baixada.

En un seguit de «muntanyes russes» (140 m de baixada), ens acostem de nou al riu, on hi ha una petita platja, però on es fa difícil de banyar-se perquè el corrent és molt fort. Ja portem dos terços del recorregut (570 m).

El sender Martel, ara més regular, continua a uns 20-30 m per sobre del curs del riu durant 3 km, passant per sota dels miradors de Tilleul, de la Dent d'Aire, de l'Escalès i el de Carelle, que es troben a més de 500 m per sobre nostre. A aquests miradors s'hi accedeix des de la carretera anomenada Route des Crêtes (ruta en cotxe molt recomanable).

A la dreta anirem deixant els miradors com els de la balma dels Gossos i la balma de les Orenetes fins a arribar al mirador de Trescaire, des d'on es poden veure nombrosos nius de voltors. Les parets dels voltants presenten nombroses vies d'escalada.

Les parets altes de 600 m a 700 m s'apropen i la gorja es va estrenyent fins que som a la part més

Característiques

- El sender està prohibit als nens de menys de 6 anys, als gossos i als ciclistes.
- No té cap dificultat tècnica, però és llarg i cal pujar i baixar escaleres.
- Sender molt transitat a l'estiu.
- És obligat dur una llanterna i aigua (no hi ha cap possibilitat de trobar aigua potable en tot el recorregut i no és recomenat beure aigua del riu).
- Està prohibit creuar el riu del Verdon. Cal allunyar-se de les escaleres metàl·liques si hi ha tempesta elèctrica.
- No utilitzeu els altres túnels del recorregut, en part esllavissats, perquè són perillosos (està tot indicat).
- El sender queda per damunt del nivell de l'aigua tot l'any, independentment de la regulació de la presa de Castelana.
- A l'estiu és recomanable començar d'hora al matí per evitar la calor intensa. Cal protegir-se del sol.
- Amb el cotxe és més recomanable fer la Route des Crêtes i parar a tots els miradors: les vistes sobre les gorges són impressionants.

estreta del congost. Ja intuïm el final. Per un sender horitzontal i tot deixant un túnel a l'esquerra que no s'ha de utilitzar, perquè està esllavissat, després de passar per unes cadenes i una passarel·la, arribem al túnel de Trescaire, de 100 m de llargada.

Els dos túnels que utilitzarem són vestigis d'una temptativa de condicionament hidroelèctric del fons del canyó al principi del segle xx. Però les obres es van haver d'aturar a causa de la Primera Guerra Mundial i, més tard, van pensar de treure'n profit per als turistes.

Continuant pel sender arribem al sinuós, fred i molt fosc —ens cal una llanterna— túnel de Baou, de 670 m de llargada (10 min). Després d'uns quants metres, una finestra a la dreta amb la porta de ferro, ens ofereix una vista al corredor Samson (el nom prové de la forma de cara que té la paret de la riba esquerra, i que munta la guàrdia a l'entrada d'aquest corredor). Seguint pel túnel dues finestres més a la dreta ens permetran entreveure el corredor Samson.

Sortint del túnel hem de baixar per una escala metàl·lica ampla. El sender continua i travessa un pont sobre el riu Bau fins a pujar al pàrquing d'entrada de les gorges del Verdon (600 m) (a la carretera s'indica com a mirador Samson, carretera D-23 bis o D-234).

Com que hem deixat el cotxe al xalet de Point Sublime, encara ens queda pujar una mica més. Per arribar-hi, hem d'emprar el sender GR que surt al fons i a la dreta del pàrquing. A pocs metres es troba un encreuament: agafem el sender (no senyalitzat) de la dreta que va pujant entre els matolls i seguint les marques —no agafeu el sender que marca cap a un bar— s'arriba a la carretera, pocs metres abans de l'alberg de Point Sublime (785 m), a 40 minuts.

Esquerra:
Les escaleres que baixen de la Brèche Imbert són el tram més dret de tot l'itinerari.

Dreta: **D'altres trams són més descoberts; però també hi ha túnels, o balmes que es van enllaçant.**

Pàgina anterior:
En alguns trams les parets que ens envolten superen els 700 m d'altura. La roca és excel·lent per a l'escalada.

Més informació

Bibliografia:

La Haute Provence par les gorges du Verdon.
Topo Guides GR 4.
Réf. 401. Ed.FFRP.

Cartografia:

Carte de randonnées
IGN 1:25 000 n° 3443.

Internet:

carto.net/verdon
provenceweb.com
parcduverdon.com
lapaludsurverdon.com
castellane.org
gorges-verdon.com
ffrandonnee.fr

Transports:

Autobús: a l'estiu hi ha autobusos en tots dos sentits des del xalet de Point Sublime al xalet de la Maline. Cal demanar els horaris a l'Oficina de Turisme de Castelana.
Taxis: Taxi Verdon +33 668 181 313
Taxi Trans Verdon +33 492 771 420
+33 607 651 949

Accés:

Des de Marsella, autopista de Siteron E712, sortida 18; c-952/955 Castelana.

EL CAMÍ DE VAUBAN, UN CAMÍ DE CAMINS

Malgrat tot, els Pirineus no van ser mai una frontera i una barrera natural infranquejable. Per a la gent d'aquests indrets la frontera va ser un element flexible, que fins i tot afavoria el contraban o la clandestinitat. Però que no impedia, tanmateix, la cohesió cultural d'un territori que parlava mateixa llengua, el català, i que compartia la mateixa història. La població continua, encara, travessant aquesta frontera a peu, amb muls o amb cavalls, o bé amb un ramat d'ovelles a la recerca de noves pastures.

El camí de Vauban és també un camí carreter que passa per damunt de la via Reial, conegut també com el *camí dels Canons*. Començava a Limós i continuava cap a Anuat, Fontanàs de Saut, Ròsa, coll de les Ares, Puigbalador, Formiguera, coll de la Quillana, la Llaguna i Montlluís. El camí tenia la utilitat d'abastir la ciutadella de Montlluís de qualsevol atac.

Avui, un camí per a la cooperació

Els socis d'aquest projecte el formen dues regions: el parc del Pirineu català, per una banda, i la comarca occitana del Donasà de l'altra, gràcies a una cooperació dins del quadre del programa europeu LEADER+ entre el País Terres Romanes i el País d'Arieja Pirineus, a l'entorn d'un patrimoni comú: el cavall de muntanya.

És a través del camí de Vauban, que els cavalls, els muls i els ases transportaven els canons cap a Montlluís. Avui dia el cavall de muntanya té una marca cultural inseparable de tots dos territoris. Per això s'han unit per donar nova vida a aquest antic camí històric.

FERRAN ALEXANDRI

El camí de Vauban a cavall

Reportatge de:
Jordi Bernat i Ferran Alexandri

Aquest itinerari, que passa per un antic camí de ferradura abalisat, proposa una passejada que segueix els passos de Vauban, l'enginyer del rei Lluís XIV de França, amb motiu del tercer centenari de la seva mort. És un sender que al mateix temps convida a descobrir els camins de bast històrics, sempre per la muntanya, a través d'un paisatge que és fruit d'un equilibri renovat entre l'home i la natura, i d'una manera prou original i mil·lenària: a cavall.

En el segle XVIII l'annexió del Rosselló pel reialme de França desplaça la frontera, que aleshores es trobava al límit del Donasà, fins als límits actuals. Aquesta nova frontera va ser fixada i imposada brutalment el 1659 amb el tractat dels Pirineus per tal de separar els dos regnes bel·ligerants. El tractat, signat a l'illa dels Faisans, al riu Bidasoa, el 7 de novembre de 1659 entre els representants de Felip IV de Castella i III de Catalunya-Aragó, i els de Lluís XIV de França, posava terme a la guerra dels Trenta Anys.

Per preservar la seguretat del seu reialme, Lluís XIV encarregà a Sébastien Le Preste, marquès de Vauban, de construir un seguit de fortificacions, l'anomenat *cinturó de ferro*, a fi de protegir aquesta contrada d'incursions estrangeres.

El camí de Vauban travessa indrets ideals per anar d'excursió, i passa a prop de nombrosos senders de gran i petit recorregut. També es preveu que en un futur que es puguin fer diversos bucles: vers l'oest, en direcció a la Cerdanya, resseguint el camí dels Bons Homes, l'antic itinerari d'exili dels darrers còtars de Berga a Foix; a l'est, vers la fortalesa de Cotlliure, i al sud, vers Catalunya.

Un camí que havia estat fet a causa d'una nova frontera, esdevindrà a la fi l'element d'unió d'aquests territoris pirinencs.

Montlluís, plaça forta enmig del camí

Montlluís, municipi i cap de la comarca de l'Alta Cerdanya, és un dels llocs clau per on passa aquesta aventura. Ens podem dirigir a l'oficina de turisme o les dependències del parc. Però Montlluís, a més, és una vila que demana d'aturar-nos-hi.

El personatge

¿QUI ERA VAUBAN?

Sébastien Le Preste de Vauban, va ser un cèlebre enginyer militar i mariscal de França. Al servei del rei Lluís XIV, fou nomenat comissari general de fortificacions i encarregat de la defensa de les fronteres. I així va construir fortaleses adaptades al progrés de l'artilleria, va perfeccionar l'armament i va dirigir diversos setges. Al mateix temps va dissenyar una línia de fortificacions importants a tot arreu de França. La seva filosofia de treball feia de la plaça forta un element dissuasiu per damunt de tot. Per això utilitzava els contraforts naturals del terreny, que després transformava en elements de defensa.

Un proverbi del segle XVII diu: «Ciutat fortificada per Vauban, ciutat inexpugnable; ciutat assetjada per Vauban, ciutat presa».

Catorze d'aquests indrets es van agrupar a la Xarxa de Llocs Majors Vauban amb la finalitat que es reconegui la seva obra dins del patrimoni mundial de la UNESCO. Justament, dos d'aquests llocs formen part del parc natural del Pirineu català, que abraça les comarques de l'Alta Cerdanya, el Capcir i l'Alt Conflent. Es tracta de les viles de Montlluís i de Vilafranca de Conflent. La història de totes dues ciutats es creua després de la ratificació del tractat dels Pirineus el 1659, que va marcar l'annexió a França de les terres catalanes del Rosselló i la Cerdanya.

L'abril de 1679 Vauban decideix edificar Montlluís a l'encreuament de tres camins. A les portes de la Cerdanya, emmarcada per la coll de Perxa, la vila de Montlluís controla l'entrada del Conflent per la vall de la Tet i l'entrada al Capcir pel país de Llenguadoc. En aquest lloc Vauban va projectar una plaça amb una ciutadella, una ciutat alta i una ciutat baixa. De fet, va ser una plaça forta temible, i que avui encara conserva aquesta vocació.

Vauban va recórrer França durant quaranta anys i va donar el seu nom a un seguit d'itineraris. Dos d'aquests van ser creats per tal de proveir la plaça forta de Montlluís d'homes, material i artilleria. L'un venia de Limós; l'altre venia de Vilafranca de Conflent.

Vauban al llarg de la seva carrera va construir i arranjar 151 places fortes. Va morir el 30 de març de 1707 a París, als 74 anys.

PNRPC

FERRAN ALEXANDRI

Un moment de descans a la torre de Creu, a prop de L'Aude, entre l'etapa de Formiguera a Matamala.

Passejant pel bosc d'en Calvet, abans de baixar cap a la Llaguna.

La ciutat ha estat pensada i construïda enterament amb els plans de Vauban, damunt d'un terreny verge, a la cruïlla de tres rutes: al nord cap a l'alta vall de l'Aude; a l'est, al llarg de la vall de la Tet cap a la plana del Rosselló i la Mediterrània, i a l'oest cap el coll de la Perxa i, més enllà, cap a Andorra i Catalunya.

Montlluís va ser el lloc escollit per Vauban per bastir una fortalesa que defensés la nova frontera fixada pel tractat dels Pirineus. Les obres es dugueren a terme entre 1681 i 1691. És una fortificació modèlica, on avui dia encara hi ha allotjada una guarnició militar francesa.

Vilafranca de Conflent, la fi del camí

Fou fundada en 1088-90, a l'indret d'un antic hospital esmentat ja el 1025, pel comte de Cerdanya Guillem Jordà, per tal de substituir Cornellà com a centre del Conflent. El comte pren consciència de l'interès estratègic del lloc, ubicat a la vall de la Tet (molt estreta en aquest indret), a la confluència amb la vall del riu Major, que s'obre pas pel massís calvari de Bedavany a través d'un profund congost.

Després del tractat del Pirineus, Vilafranca esdevé un lloc eminentment estratègic pels francesos, ara els nous ocupants de la regió. Vauban decideix reemprendre les fortificacions medievals i les adapta a les tècniques de combat del segle XVII. El 1669 inicia la modernització de l'antic sistema defensiu, que va fer de la vila una gran fortalesa de planta pentagonal amb un gran baluard a cada angle; Vauban, a més, va fer bastir altres fortificacions externes, entre les quals la de la cova Bastera (cova natural que el 1674 havia servit per a amagar patriotes antifrancesos), la qual convertí en casamata, i, sobretot, el castell o fort de Vilafranca de Conflent, bastit a mig vessant de la muntanya de Bell-lloc, a la banda oposada del riu, i que en temps de Napoleó III fou unit a la vila per una escala subterrània de prop de mil graons.

ELS CAVALLS, ELS ASES I ELS MULS DELS PIRINEUS, TERRA DE TRANSHUMÀNCIA

Aquests animals s'han convertit en uns companys fidels de l'home des de fa molts segles, a tot arreu i en totes les feines dures tant al camp com en la vida quotidiana, o en el transport de mercaderies i fins i tot en la guerra.

El cert és que les muntanyes pirinenques són la terra dels cavalls, d'uns cavalls incomparables, de races diverses, però amb un nexa comú: adaptats al medi muntanyenc. Viuen tot l'any a la intempèrie, i per això han adquirit una rusticitat peculiar, però

també una gran seguretat de pas i docilitat.

Al segle XX el cavall s'ha vist amenaçat per la mecanització i l'èxode rural, i hauria pogut desaparèixer perfectament de les muntanyes del Pirineu. Però la passió d'alguns ramaders, el suport de les remunes i el desenvolupament de noves activitats, sobretot les excursions eqüestres, han permès relançar la seva ramaderia, i també de preservar-la.

Actualment la presència dels cavalls és indissociable a l'agricultura de muntanya, ja que participen en el manteniment de l'espai i formen part de la vida local, com ho confirma la pràctica encara viva de transhumància.

Aquí, la transhumància és la migració estival pròpia de la ramaderia (ovins, bovins i equins), que, per aprofitar al màxim l'escalonament dels pasturatges, recorre grans extensions de terreny des de les planes vers les regions muntanyoses i viceversa, sempre cap a terres més riques, com ara les pastures pirinenques d'altura.

Les festes de la transhumància encara es poden veure en certes regions del Pirineus; per exemple, l'acompanyament de ramats cap a la muntanya, amb un seguit d'animacions i espectacles folklòrics.

JEAN-LOUIS DEMELIN

ELS AVANTATGES DE FER UNA EXCURSIÓ A CAVALL

Fer una excursió a cavall també és una activitat esportiva relacionada amb la muntanya i amb l'excursionisme. Potser nosaltres, a Catalunya, no hi tenim gaire tradició, però antigament els cavalls i els

Itinerari del camí de Vauban

L'itinerari parteix de Ròsa (el Donasà) i acaba a Vilafranca de Conflent. La totalitat del camí es pot fer tant a cavall com a peu. Vet aquí les etapes:

- Ròsa (0 km)
- So (2 km)
- Carcanières – Le Puch (5,5 km)
- Querigut
- Riutort – Puigbalador (18 km)
- Formiguera (23 km)
- Matamala (28 km)
- La Llaguna (47 km)
- Montlluís
- Canavelles (65 km)
- Oleta (68 km)
- Jújols (77 km)
- Vilafranca de Conflent (95 km)

ALBERT MARTINEZ

Les muntanyes pirinenques són la terra dels cavalls, d'uns cavalls incomparables, de races diverses, però amb un nexa comú: adaptats al medi muntanyenc

mulers eren ben vius en les activitats rurals, i fins i tot, usats normalment en algunes expedicions muntanyenques per transportar material costes amunt.

La possibilitat de fer el camí de Vauban a cavall, travessar boscos, enfilarse per comes i serrals, i baixar per les valls fins al riu, és una delícia. És una altra manera d'observar i conèixer la muntanya. I a més a més de tresscar per la muntanya també se segueix un camí històric, i això és un valor cultural afegit a l'aventura.

A dalt d'un cavall, des d'una certa altura per a la mida d'una persona, disposes del temps que vulguis per esplaiair-te en la contemplació del paisatge, en la ruta del camí, des d'una posició, diguem-ne privilegiada. No cal ser un expert en muntar, el cavall sol anar al pas i és molt fàcil guiar-lo. Ha estat ben ensenyat i és obediènt. De vegades, per un camí planer, en arribar a un coll, un trot compassat o un petit galop aporten aquell punt d'emoció a l'excursió. De vegades, per no forçar el cavall, cal baixar de la sella i guiar-lo amb les regnes a peu dret, al seu davant, sobretot en passatges difícils o abruptes, com ara un aiguamoll o un pendent pedregós i massa pronunciat. Amb tot, sempre estarem vigilats i orientats pels guies de la passejada, cavallers o dames que obren i tanquen la filera eqüestre.

Al cavall li agrada de treballar. Això diuen. És

fideli, mansoi. Això és cert. Almenys no es queixa mai de la càrrega que duu al damunt. I va fent. Tressca pels turons, s'enfila per les valls, davalla a abeurar a les aigües del riu. I tira. Sempre endavant. Amb el cap cot, de vegades alterós quan copsa alguna remor. Genet –i no pas cavaller, al nostre parer– i cavall es compenetren bé en aquest entorn, que els és comú i afí: la muntanya.

Com si anéssim d'excursió amb una motxilla a l'esquena, el cavall va proveït d'un parell d'alforges, on hi ha les nostres vitualles. El que ens han preparat els organitzadors d'aquesta excursió no és gens menyspreable: embotits locals, formatges francesos diversos, pa, ensalades, foie gras (l'autèntic), vi muscat de Rivesaltes, aigua, cafè i una generosa mida whisky. Talment com els films americans de cowboys, però l'ambient és plenament pirinenc i excursionista, ja fe!

Allà on et vingui de gust, en un prat delitós, a l'ombra, al sol, pots baixar del cavall i el deixes amarar a un arbre, perquè pasturi i reposi. Els genets, aplegats en rotllana a l'herbei, ens preparem per al pícnic. Després la ruta continua, muntem de nou i prosseguim per nous indrets. De tant en tant, se sol fer alguna paradeta, per visitar alguna ruïna o llogaret. I així fins al vespre, on es deixen els cavalls al corral, i la gent anem cap a l'hotel per rentar-nos i

Característiques del camí

Longitud total: 95 km.

Accés: El circuit comença a Ròsa, a l'Arieja. Hi podeu accedir per Pepinyà, Bourg-Madame o per Quillan.

Mapes IGN:

TOP 25: 2248 ET (Axat – Querigut).

TOP 25: 2249 ET (Font-romeu).

TOP 25: 2349 ET (Massís del Canigó).

Rando Pyrénées 1:50.000

Cerdanya – Capcir, nº 8.

Rando Pyrénées 1:50.000

(Vallespir – Canigó), nº 10.

Abalisament: pedestre, generalment amb senyals grocs.

Altitud màxima: 1.777 m.

Altitud mínima: 1.431 m.

Altitud mitjana: 1.606 m.

fer un bon sopar, una mica cansats, cal dir-ho, si no s'està acostumat a muntar. Aquest és un petit inconvenient que cal sofrir, però és ben suportable. Vet aquí, doncs, la dinàmica de l'excursió eqüestre.

EL PARC DEL PIRINEU CATALÀ

El parc del Pirineu català (*Parc naturel régional des Pyrénées catalanes*), ha estat el primer parc natural regional francès dels Pirineus. Fou creat l'any 2004, gràcies a la voluntat de la regió Llenguadoc-Rosselló, de les col·lectivitats i les forces vives locals amb l'objectiu de protegir i valorar els grans espais rurals habitats i els seus patrimonis naturals i culturals. El parc contribueix a una adaptació responsable, participa en l'economia local, sensibilitza els públics als patrimonis, experimenta i innova a favor del desenvolupament d'un turisme durador de descoberta sensible.

El parc del Pirineu català està situat a l'extrem sud del Llenguadoc-Rosselló, entre les comarques de l'Alta Cerdanya, el Capcir i l'Alt Conflent, marcades per la vall de la Tet. Fa alhora frontera amb Catalunya i Andorra damunt de la línia de crestes pirinenques, d'on sobresurt el Carlit, que vigila la resta de cims i valls des de la seva altura. Recobert en un 50% de bosc, és un espai muntanyós per excel·lència: el massís del Canigó, el puig de Campcardós (2.914 m), el Carlit (2.921 m) o el Puigmal (2.913 m).

La regió enclavada a la vall de la Tet és encara avui poc poblada, amb cases de fusta i pedra, en una zona pirinenca on conflueixen les accions climàtiques i muntanyenques. El paisatge és pagesívol, pastoral, amb praderies, comes i petits turons, i amb uns paisatges increïbles, un patrimoni natural ric i una identitat cultural forta.

El Tren Groc

Una de les atraccions més preuades del parc és el Tren Groc, l'orgull i símbol del Pirineu català. Aquest tren, que acaba de complir fa poc els 80 anys d'existència, és original, autèntic, i resulta ser el mitjà de transport més inesperat per accedir a aquesta regió pirinenca. Amb un recorregut de 63 km, uneix 22 estacions de Vilafranca de Conflent-Vernet-Fullà a la Tor de Querol-Enveig.

De la vall de la Tet, on puja a la muntanya, s'arropa a les cornises estretes i travessa les aigües, a l'altiplà cerdà, a través d'un ventall de paisatges i punts culturals excepcionals. Per tot això és recomanable, sobretot a l'estiu, unir-se als nombrosos visitants que fan un inolvidable viatge al ritme tranquil de l'excursionista, que va lentament, però amb seguretat, i que permet gaudir de la decoració de l'alta vall i de les obres tècniques realitzades per a la construcció d'aquesta línia.

PNRPC - NOËL HAUTEMANIERE

El Tren Groc, símbol del Pirineu català.

Més informació

Parc del Pirineu català

1, rue Dagobert
66210 Montlluís
parc@pyrenees-catalanes.fr
parc-pyrenees-catalanes.fr

Oficina de Turisme de Montlluís

Visites guiades:
☎ +33 468 042 197
otmontluois@wanadoo.fr
mont-louis.net

Communauté de Communes du Donezan

☎ +33 468 204 137
donezan.com

Bureau des Guides Équestres Transpyrénéens

Guia: Laurent Levoyer
☎ +33 561 690 199
bget@equippyrene.org
sentiers-pyreneens.com

PNRPC

Tassili n'Ajjer

un viatge a la prehistòria sahariana

Text i fotos: **Lluís Vidal i Carme Vila**

Cada cop hi ha més gent que aprofita les vacances per anar a fer un trekking amb un component cultural. Els deserts tenen un atractiu especial, i per tot el centre d'Àfrica hi ha zones amb gran profusió d'art rupestre. Amb aquest itinerari per l'altiplà més famós del

Sahara, oferirem una sèrie de dades i formularem algunes reflexions sobre els milers de figures gravades a les parets de les balmes en diversos estils.

L'altiplà de Tassili n'Ajjer està situat al sud d'Algèria, a prop de la ciutat de Djanet, parc nacional que només es pot visitar en companyia de guies autoritzats. Per tant, si teniu interès per veure algun indret en especial, cal concretar-ho bé amb l'agència de viatges i amb els guies locals. Els guies tuaregs tenen tendència a organitzar les coses sobre la marxa i són bastant imprevisibles.

La geologia, les rutes i els campaments

L'altiplà de Tassili n'Ajjer està format per un substrat de gres, sediment marí fossilitzat, transformat per l'acció volcànica del pliocè, que va recobrir el gres amb lava i cendres. A la part baixa del planell aquest gres marí ha estat descompost per l'erosió i ha modelat el sòl actual. Ha despulat de materials tous les pedres basàltiques més dures i ha format les elevacions verticals que sobresurten de les sorres del desert. A la part alta del planell l'erosió dels vents i de les aigües, i els efectes de la termoclàsia, han alterat la morfologia excavant en els gresos paleozoics boscos de columnes i ponts de pedra. Així mateix han preparat les parets llises on l'home executarà les seves pintures.

Avui dia presenta un paisatge totalment desèrtic, exceptuant la gorja seca de Tamrit, on trobem alguns xiprers mil·lenaris, testimonis d'un antic clima mediterrani. Ara bé, en èpoques no tan llunyanes hi havia un clima càlid i plujós que va permetre la instal·lació humana.

Per arribar als principals llocs on hi ha pintures s'hi accedeix per diferents punts que pugen a l'altiplà de Tassili n'Ajjer. Els més destacats són: Djabbaren, Aouanrhet, Tin Tazarif i Sefar.

Les rutes normalment les proposa l'agència de viatges o els guies tuaregs; i en darrera instància són els guies els qui les alteren o les modifiquen en funció de la gent que hi ha a la zona i la disponibilitat dels llocs d'acampada. L'itinerari que nosaltres vam

fer, després de pujar l'Akba Tafalelet, transcorria per Tamrit per arribar a Tin Tazarif i Sefar, i es pot allargar per arribar a Tin Abou Teka. La durada de l'excursió és de cinc o sis dies, i transcorre seguint una antiga ruta de caravanes de camells que anava del sud-oest al nord-est, de Djanet a Ghat.

Els llocs d'acampada i les jornades queden superades a l'accessibilitat de les mules que porten la càrrega. Per accedir al tassili(*) cal remuntar uns ports llargs i complicats, que pugen els 500 m de desnivell, que el separa de l'erg; i això condiciona totes les expedicions.

En cas que vulgueu anar a Djabbaren o a Aouanrhet per l'Akba Aghoum, on segons diuen és difícil accedir amb les mules, cal pensar amb la logística

Tin Tazarif, sediments de gresos i laves volcàniques erosionats per l'acció del vent i l'aigua.

(*) El tassili és un altiplà de gres, amb la superfície aixaragallada per les aigües d'escorrentia o pels uadis.

Paisatge àrid, en direcció a Tamrit.

1. Sefar Negre. Dona amb una ofrena a les mans. (Estil dels caps rodons evolucionat).

2. Tin Tazarif. Figura al·legòrica, representa un home amb diversos braçalets que està al costat d'un objecte ovoide, que podria ser un ou d'estruç. (Estil dels caps rodons evolucionat).

3. Tan Zumaikat. Detall de dos personatges, d'una suposada influència egípcia; però que poden haver estat retocats en un moment posterior, per tal de donar-los aquesta aparença. (Estil dels caps rodons).

necessària. Djabbaren se sol visitar només en un dia, pujar i baixar, la qual cosa impedeix gaudir de la magnificència de les pintures que s'hi conserven.

Els campaments es fan en llocs més o menys estables, on hi sol haver petites murades de pedra seca (fetes modernament pels tuaregs i pels turistes) que protegeixen algunes balmes on es planta la tenda. El primer campament va ser entre Onfarban i Tinrun, en un indret espectacular entre petits turons de pedra; el segon, en un lloc anomenat Ongona (o Tamrit Camp), on hi ha pintures rupestres d'èpoques diverses en moltes de les parets dels voltants i una curiosa construcció megalítica, possiblement d'enterrament, similar a les nostres cistes dolmèniques. El tercer el vam fer prop de Sefar i de Tin Tazarif, molt a la vora d'una magnífica balma amb pintures, que vam poder admirar de nit; el quart, ja de retorn, en un lloc que s'anomena Tinrun, on hi ha interessants construccions de pedra seca. Us recomanem passejar cada dia pels voltants dels campaments, sempre hi ha alguna cosa interessant per observar i un paisatge singular per admirar.

La desertització del tassili i la cronologia dels estils pictòrics

Allò que ara és un desert havia estat una sabana tropical amb abundant vegetació, on vivien girafes, elefants, rinoceronts, hipopòtams i altres grans mamífers, que l'home va immortalitzar en les seves

pintures, ara fa uns 7.000 anys. No és fins al segle x-xi dC que sofreix una desertització important. Al començament de l'era cristiana comença una fase subàrida que culminarà amb la desertització total que coneixem ara. La fauna local és un bon indicador de les condicions mediambientals, i ens servirà com a fil conductor per anar descobrint els diversos estils de les pintures rupestres.

Atesa la complexitat dels panells pintats, on hi ha una extraordinària barreja d'estils, de temes, de colors, i una probable adaptació de pintures anteriors a les necessitats de l'època, només fixarem l'atenció a figures determinades que ens faran descobrir tot un ideari màgic creat pels pintors del tassili.

Els grans mamífers i l'estil dels caps rodons

Els primers moments de l'art rupestre al tassili són cap a la meitat o el final del sisè mil·lenni aC, l'estil dels caps rodons inicial, o estadi antic, que correspondria a una cronologia relativa de mesolític final a neolític inicial. El paisatge de la zona segurament estava format per una estepa tropical; amb un clima càlid i humit, anomenat *neotermal*, d'abundosa pluviositat i altes temperatures. Amb rius més o menys importants i una fauna de grans mamífers: hipopòtams, girafes, rinoceronts i elefants. Aquest cicle climàtic perdura, amb una disminució gradual de la pluviositat, fins al període corresponent a l'estil pic-

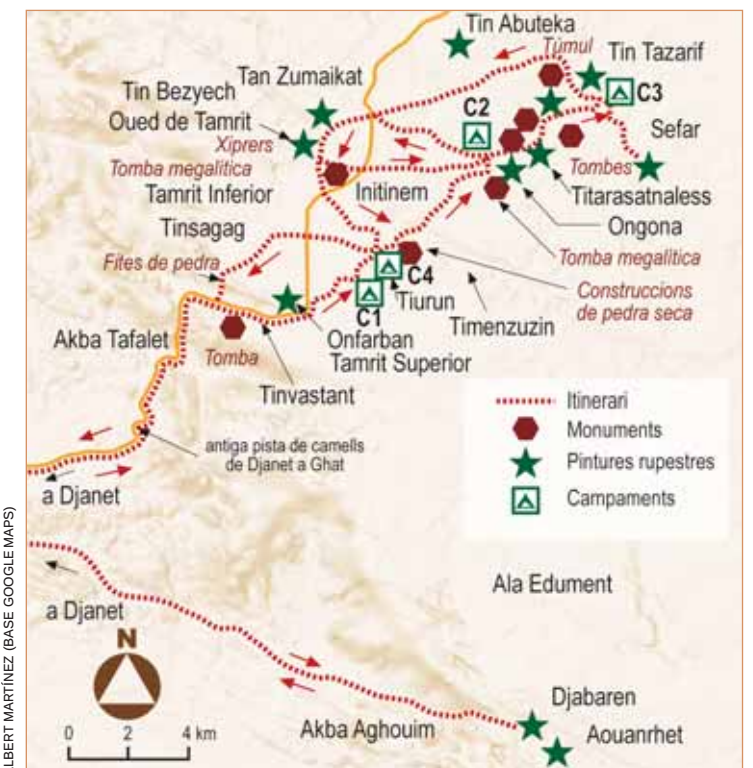
tòric del bovidià inicial, envers la meitat o el final del quart mil·lenni aC, ja dintre d'un estadi neolític avançat.

Al Sefar Negre trobem un elefant, molt malmès, de color blanc amb contorn ocre. Al Sefar Blanc, una girafa amb un coll llarg i la cara caricaturitzada, de color blanc amb contorn fosc, tots dos de l'estil dels caps rodons decadent.

També hi apareixen altres animals que acompanyen la fauna de grans mamífers: al Sefar Blanc, un ramat de muflons pintats de blanc i contornejats d'ocre vermell, associats a una girafa i a grans figures de caprins, executades de color blanc, del període decadent. A Tan Zumaikat i a Tin Tazarif es poden veure caprins de color ocre vermell datables de l'època de l'estil dels caps rodons evolucionat.

4. Tin Tazarif. La figura central és coneguda com El nedador i la del seu costat com L'arquer. (Estil dels caps rodons evolucionat.)

Mapa elaborat per Lluís Vidal i Carme Vila, amb la col·laboració d'August Bernat, en relació al mapa d'Henri Lhote de 1961.

1

2

3

4

5

1. Sefar Negre. Dansaires de perfil negroide, amb tatuatges a tot el cos. (Estil dels caps rodons).

2. Sefar Blanc. Bòvid estilitzat. (Estil dels caps rodons decadent).

3. Onfarban. Bous estilitzats pintats d'ocre. (Període bovidià inicial).

4. Sefar Negre. Arquer amb un gos, pintats d'ocre fosc, d'estil naturalista. (Període bovidià ple).

Pel que fa a les representacions humanes de l'estil dels caps rodons de l'etapa inicial o antiga tenim petits arquers pintats de color ocre violat a Djabbaren, i algunes figures amb llança o trident, i també uns dansaires amb les cames obertes, de color ocre vermell, a Sefar.

De l'etapa mitjana o estils dels caps rodons evolucionat, trobem a Djabbaren un estil particular anomenat *dels dimoniets*, que representa petits personatges amb banyes pintats d'ocre vermell violat; a Aouanrhet l'anomenada *Dama blanca*, que és una deessa amb banyes de colors ocre groc i blanc, representativa d'algun culte agrícola, ja que damunt del cap hi té un camp de cereals. També a Tin Tazarif tenim una figura, possiblement onírica, anomenada *El nedador* i un arquer de notable execució, fet a base d'ocre groc, a més d'una figura similar que porta una mena de bastons a les mans. A Sefar hi ha dues dones amb un nadó, pintades d'ocre vermell i perfilades de blanc; alguna figura femenina que sembla fer alguna mena d'ofrena i tres dones d'aspecte negroide, acolorides amb ocre groc, amb el cos tatuat de blanc, que semblen fer una mena de dansa.

El període decadent és, sens dubte, el més enigmàtic i el que ha donat lloc a més interpretacions fantàstiques. Les seves figures gegantines i la seva especial coloració blanca els donen certament un aspecte fantasmagòric. A més d'alguns animals més mitològics que reals, tenim el conegut *Gran déu*

El color dels estils

Els colors de les pintures

Principalment es tracta d'ocre vermell extret de l'òxid de manganès i blanc que obtenien del caolí. El tassili posseeix un tipus d'esquist que amb l'acció dels raigs solars ha sofert una alteració de colors, d'aquí provenen: des de l'ocre fosc (color de xocolata), l'ocre de color de maó, el vermell clar, l'ocre groc i diverses gammes fins al color verdós. Reduïts a pols i barrejats amb aglutinants, com la llet o la goma d'acàcia, són els elements principals de moltes pintures.

La consistència dels ocres no va ser la mateixa en totes les èpoques. Les pintures de l'estil anomenat dels caps rodons, de color groc, formen una capa que en aquell moment havia tingut força gruix. Les figures de l'època bovidiana van ser pintades amb una matèria més fluida, que va penetrar més profundament a la roca.

Sefar Blanc, Sefar Negre

Els guies tuaregs distingeixen entre el Sefar Blanc, en què abunden les pintures de grans dimensions amb aquesta coloració, gairebé totes de l'estil dels caps rodons decadent, i el Sefar Negre, amb pintures de coloració fosca principalment dels estils dels caps rodons evolucionats i del bovidià.

marcià, de Djabbaren, gran figura de sis metres d'alçada, feta de color blanc i contorns d'ocre vermell i grocs, i el *Gran déu amb orants*, de Sefar. Totes dues representacions amb una forta càrrega simbòlica.

Els pastors de bous

Les representacions de grans mamífers són cada cop més rares, però encara són presents a l'inici d'aquest període. Al Sefar Negre hi ha una girafa amb figuració de les taques de la pell, d'estil bovidià ple. A Ongona, es pot apreciar un hipopòtam i una girafa, d'estil indeterminat i en mal estat de conservació; a més d'un elefant de llarga trompa, pintat amb ocre vermell, d'estil bovidià inicial. A Tin Tazarif una girafa i un hipopòtam d'estil bovidià inicial. A Aouanrhet hi ha una escena de cacera d'hipopòtams del mateix període.

La prova que encara hi havia rius més o menys navegables la tenim a la mateixa escena de cacera d'Aouanrhet, a Tin Tazarif i a Tamrit on apareixen unes barques amb proa zoomorfa, que semblen fetes de joncs, similars a les primitives barques del Nil. També tenim una escena de pesca amb una barca al Sefar Negre.

Els ramats de bous, tema principal de les pintures del període, acaben substituint la fauna tropical. L'etapa dels pastors de bous, que són d'origen camita o etiop, ocupa pràcticament tot el període neolític, fins al final del segon mil·lenni aC; en què el medi

ambient va patint lentament un canvi radical. Entrem en un període més sec, la vegetació tropical és substituïda per una vegetació de tipus mediterrani; però la pluviositat encara permet mantenir un mantell vegetal, amb prats i boscos, aptes per al desenvolupament d'aquest poble essencialment ramader.

L'animal més representat a les pintures és, lògicament, el bou, amb les seves característiques banyes en forma de semicercle. Molt sovint es representa en ramats que poden arribar a tenir més d'una vintena d'animals, acompanyats per diversos pastors. La

5. Sefar Blanc. Plafó del Gran déu amb orants, on s'aprecia un bòvid pintat de color d'ocre d'un estil anterior. (Estil dels caps rodons decadent i estil dels caps rodons evolucionat, respectivament.)

6. Sefar Blanc. Arquer corrent d'estil seminaturalista, pintat d'ocre fosc. (Període bovidià ple.) Ens recorda les pintures llevantines de la Mediterrània.

6

Titarasatnaless.
Camell muntat i
guerrer amb llança,
pintats probablement
en una etapa final
dels «carros amb
cavalls de galop
volador».

imatge més espectacular de ramats de bous és a Djabbaren; al nostre itinerari en tenim a Sefar Negre, on apareix un gran ramat de bous amb el seu pastor. També trobem bous en petits grups, com el d'Onfarban, que presenta uns animals de trets naturalistes, pintats d'ocre vermell fosc molt ben conservat. A Tin Tazarif i a Ontohame veurem imatges semblants i algun bou aïllat.

Hi abunden també escenes de la vida quotidiana a Tin Tazarif, on no és rar trobar representacions dels actes sexuals, o la figuració d'un part com es veu al Sefar Blanc.

D'aquesta mateixa època també apareixen imatges d'altres animals. A Tin Tazarif trobem un petit ramat de caprins que sembla perseguit per un parell de gossos. A Titarasatnaless descobrirem muflons, caprins i gaseles. A Tan Zumaikat, gaseles i a Tin-run, gaseles i antílops. A més d'algun animal semblant a la hiena a Tin Tazarif i un gos domèstic associat a un arquer al Sefar Negre.

Les pintures d'influència egípcia

Hi ha dos moments en què les vestimentes que duen els personatges representats a les pintures recorden clarament el món egipci. Primerament en una fase avançada dels caps rodons evolucionats, probablement cap al començament del quart mil·lenni aC; que considerem que és massa allunyada en el temps i que podria ser conseqüència de retocs posteriors, com s'observa a Tan Zumaikat.

Un segon moment es dona en l'etapa dels pastors bovidians plena; aquest sí que es podria datar en l'època de l'expansió de l'imperi egipci. Tradicionalment l'execució d'aquestes pintures s'ha fitxat entre la dinastia egípcia XVIII (del 1567 al 1320 aC) i la XIX (del 1320 al 1200 aC), són els temps dels faraons Tuthmosis III, la reina Hatšepsut, Akhenaton, Amenofis, Tutankamon, i de Sethi I, Ramsès II, Ramsès III i altres que representen l'etapa de més esplendor de l'imperi egipci. Tuthmosis III arriba al sud del Sudan vers el 1450, la reina Hatšepsut (del 1501 al 1480 aC) promou una expedició al país del Punt, més enllà del mar Roig, probablement a la zona costanera de Somàlia, a la recerca dels arbres

d'encens. En aquest moment, possiblement, es retocarien algunes pintures anteriors per tal d'adaptar-les a l'estil vigent, i es pintarien temes d'inspiració nilòtica. D'aquests darrers en tenim bons exemples al Sefar Negre i a Tin Tazarif.

Genets, cavalls i carros

A partir d'un moment determinat, al final del segon mil·lenni aC apareix el cavall domesticat com a animal iconogràfic de l'art rupestre, estimat com a objecte de luxe, sovint relacionat amb escenes bèl·liques. En una fase final comparteix el seu protagonisme amb el carro de dues rodes, enginy bèl·lic ideat pels hurrites, perfeccionat pels hitites i difós pels egipcis a tota la seva àrea d'influència, al llarg d'aquell mil·lenni. Les escenes pintades són de caràcter heroic i ens perfilen una aristocràcia guerra jerarquitzada, que domina el territori. A Titarasatnaless, trobem pintures amb cavalls d'aquesta època, i a Tin Abou Teka hi trobem carros i cavalls, dels anomenats de *galop volador*.

Som a l'apogeu final de la cultura bovidiana, en un estadi calcolític i del bronze antic, on els primers metalls, el coure i els seus aliatges (bronze) modifiquen l'economia d'aquests pobles.

Són moments en què les praderies comencen a escassejar, però encara poden alimentar bous i cavalls domèstics, la pluviositat disminueix i animals com la girafa, l'antílop i l'estruc van desaparèixer de mica en mica. Heròdot (segle v aC) ens parla de dunes, oasis i regions deshabitades i d'un avançat estat de sequera a l'actual Sàhara occidental.

I Estrabó (segle I) diu que encara hi havia cavalls a la zona, però que calia portar força aigua per als recorreguts llargs.

El camell

Substitueix el cavall en un moment de crisi climàtica, sembla que va ser introduït a l'Àfrica sahariana per les legions romanes de Septimi Sever, a finals del segle II. Estem entrant en una fase subàrida, que ja no tindrà retrocés, en què el mantell vegetal i la pluja comença a escassejar.

Algunes pintures a les quals apareix sembla que són adaptacions d'imatges anteriors. Les pintures més tardanes, de color vermell i molt bastes, són de l'etapa tuareg i solen anar acompanyades d'inscripcions escrites en caràcters *tifinag*, alfabet comú de tots els tuaregs. Alguns guies encara les poden llegir i són del tipus purament anecdòtic, assenyalen noms de llocs i persones que hi sojornen, ja que estan fetes en balms emprades pels nòmades tuaregs en els seus viatges constants. Trobarem camells de cronologies i estils diversos a: Ontohame, Sefar Negre, Ongona i Titarasatnaless. Hem començat l'època de les grans caravanes comercials, i el camell té una importància cabdal per al desenvolupament de l'economia.

En aquest moment acabem el nostre recorregut per la prehistòria de Tassili n'Ajjer, plasmada en imatges que mostren un món que va desaparèixer lentament a causa del constant canvi climàtic que sofreix el planeta.

Bibliografia

LHOTE, Henri.
Hacia el descubrimiento de los frescos del Tasili: La pintura prehistórica del Sáhara.
Barcelona: Destino, 1961.

PETIT, Miquel et alii. *Sáhara-Tuareg. Sur de Argelia.*
Barcelona: Associació Cultural Africana Tubabu Sava, 2006.

Internet

fjexpeditions.com/tassili.html

ennedi.frcc.fr/sahara neolithique

Les planes
desèrtiques i
aixaragallades
de Tassili n'Ajjer.

Els guanyadors del I Concurs de Fotografia de la Revista *Muntanya*

BORJA BOUZA BADENES

El 2 de febrer passat es va fer la deliberació per part dels membres del jurat del I Concurs de Fotografia de la revista *Muntanya*, format per les persones següents:

- Valentí Zapater, fotògraf de la revista *Muntanya* i director del concurs.
- Roger Rovira, fotògraf de la revista *Muntanya*.
- Víctor Riverola, responsable de publicitat i màrqueting de la revista *Muntanya*.
- Jordi Bernat, membre del Consell de Redacció de la revista *Muntanya*.
- Josefina Garriga, presidenta de la Secció de Fotografia del CEC.
- Miquelàngel Costa "Key", responsable de Vertical Sports, patrocinadors del concurs.

CATEGORIA:
LA MUNTANYA
El guanyador és:
Pseudònim: BOHR

Títol: Descens.

Nom: Borja Bouza Badenes (Barcelona).

Fotografia presa a uns 30 km al sud-oest de Landmannalaugar (Islàndia). En aquesta zona el terreny té una morfologia marcadament arrodonida i les formes corbes apareixen constantment. La fotografia mostra una línia corba fruit dels ascensos i descensos de les persones. Aquest descens forma part d'un recorregut de 55 km anomenat Laugavegur, que uneix la zona de Landmannalaugar amb Thorsmork, on els contrastos de colors i formes acompanyen de l'inici a la fi.

Càmera: Canon EOS 400D.

Objectiu: 17-50 mm f/2,8 (filtre degradat neutre).

PERE FONT RUIZ

El finalista és:
Pseudònim: ANFETA

Títol: Ferran.

Nom: Pere Font Ruiz (Olot).

El lloc de la fotografia és l'estany de Viver, a la zona de les Bulloses, al peu del Carlit. Un dia amb boira i una mica de pluja. Vaig plantar el tríode en un caminet que volta l'estany de Viver, i vaig enquadrar una part d'un pi en el primer pla per donar profunditat a la imatge. Al fons s'aprecia el reflex dels arbres a l'aigua, atenuat tot plegat per una fina boira. Vaig decidir fer una exposició lenta per captar la marxa d'en Ferran, el meu fill gran, i així donar a la imatge sensació de moviment, que contrasta amb la resta de la imatge ben enfocada.

Càmera: Nikon d300.

Objectiu: 18/200 Nikon (f22, 1/8 seg).

CATEGORIA:
LA MUNTANYA VERTICAL

Aquesta categoria ha estat declarada deserta.

La sisena edició de Gorgs 2009 es trasllada a Aragó

Els dies 12, 13 i 14 de juny tindrà lloc a Morillo de Tou (Aínsa) la sisena edició de Gorgs 2009 i el III Congrés Internacional de Descens de Barrancs, Canyons i Engorjats.

L'edició d'enguany ve acompanyada de la mà de Mayencos, el resultat de la unió dels comitès de barrancs de les federacions aragoneses de muntanya i espeleologia. Això significa un compromís de quatre federacions (FAM, FEC, FEEC i FAE) amb prou feines imaginable, perquè treballen per a un mateix objectiu: promocionar i difondre de forma sostenible i respectuosa l'activitat del barranquisme.

El lloc escollit, sens dubte, és un dels llocs més privilegiats per fer aquesta activitat. Durant aquests dies de juny s'espera una gran afluència d'esportistes disposats a divertir-se en un gran cap de setmana.

Els barraquistes que s'estiguin iniciant o no que coneguin aquest esde-

D. PEREZ

veniment, convé que facin una ullada a l'apartat d'història del lloc web oficial de la trobada (gorgs-mayencos.org).

Mari Nivera

Organització Gorgs-Mayencos 2009

Se superen els 100 km al sistema del Gándara

DIEGO DILLANTO

Ja en el número 877 de la revista *Muntanya* fèiem ressò dels impressionants avenços sota terra a Cantàbria, quan el sistema del Gándara assolí els 93.105 m de desenvolupament. Però les exploracions han continuat sense pausa i, un any després, han permès comptabilitzar 100.566 m de galeries (abril del 2009), fruit d'un treball continu, metre rere metre. Ben segur que en aquests moments el CAF d'Alberville i els seus col·laboradors ja han afegit algun miler de metres més a la topografia. Però la cosa no acaba aquí: el GE Edelweiss, pocs dies abans,

feia una coloració als Montes de Valnera, la pretesa capçalera del sistema, que donava un resultat positiu. Així, es confirma que cavitats com Sumidero de la Lunada (més de 3 km), Cueva de las Bernias (4.800 m) i Sistema de las Bernias (15.340 m) formen part d'aquesta capçalera, i la hipotètica unió amb el sistema del Gándara formaria una xarxa d'uns 125 km de desenvolupament i prop de 1.000 m de desnivell. La capçalera es podria estendre encara més al sud i a l'oest, però aquest fet està per confirmar.

Valentí Zapater

Tassili n'Ajjer (Algèria)

Un món de fantàsiques formes rocoses que acullen la col·lecció més gran d'art rupestre del planeta.

10 dies de viatge.
Sortides des d'octubre fins a març.
Sol·liciteu informació.

 viatges
trekking & aventura

Gran Via 523
08011 Barcelona
tel. 934 543 702
bcn@trekkingyaventura.com
www.trekkingyaventura.com

Deixa el cotxe i viatja a peu...

Un any més des de Banoa us oferim la possibilitat de recórrer el món a peu.

Treks elaborats de manera artesanal, sempre en grups reduïts i amb experimentats guies de la casa.

Travessia en la serralada de Huayhuash.

18 dies, agost. Perú.

Glacera del Baltoro.

25 dies, juliol i agost. Pakistan.

Trek a Gokyo i C.B.
Everest. País Xerpa.

24 dies, novembre. Nepal.

Caminant pel regne de Mustang.

23 dies, agost. Nepal.

Volta als Annapurnes.

24 dies, octubre i novembre. Nepal.

Sikkim,
trek als peus del Kanehenjunga.

23 dies, octubre i novembre. Índia.

Ladakh, Vall de Zaskar i Caixmir.

23 dies, juliol i agost. Índia.

Caminant per les muntanyes Altai.

22 dies, agost. Mongòlia.

A peu per la serralada del Pamir.

20 dies, agost. Tadjikistan.

Muntanyes Taurus i pujada a l'Ararat.

16 dies, agost. Turquia.

A peu pel Sàhara.

15 dies, octubre i novembre. Algèria.

Muntanyes Simien.
A peu per les terres d'Abissínia.

19 dies, octubre i novembre. Etiòpia.

 Consulteu-nos: www.banoa.com

Ronda de Sant Pere 11 - àtic 3ª
08010 BARCELONA
Tel: 93 318 9600 - Fax: 93 318 0037
e-mail: bcn@banoa.com

Ledesma 10 - bis, 2ª
48001 BILBAO
Tel: 94 435 5119 - Fax: 94 423 2039
e-mail: bio@banoa.com

Himalaisme

Xavier Arias s'apunta el Lhotse, el seu cinquè vuitmil

Ens arriben magnífiques notícies des de l'Himàlaia per a l'alpinisme català: Ferran Latorre i Juanjo Garra, en dues expedicions diferents, van fer el Kanchenjunga, la tercera muntanya més alta del món, i Xavier Arias va coronar el Lhotse.

El 20 de maig passat a les 2/4 de 3 de la tarda (hora del Nepal), l'alpinista català Xavier Arias va culminar l'ascensió al cim del Lhotse, de 8.516 m d'altitud, en la via normal pel Khumbu. El mateix Arias transmetia la notícia des del camp 4 a través del telèfon via satèl·lit:

«Aquesta nit he sortit de la tenda a les 3:30 h tot sol, ha estat una ascensió dura i m'ha costat molt, ha fet molt de fred i reconec que m'he cansat com mai, jestic baldat! Un cop dalt del cim no us he pogut trucar, el cim és d'aquells que literalment, si no vigiles, caus, i no ha estat fins ara que he arribat al camp 4, a les 19:20 h, que us ho he pogut fer saber. Estic feliç, molt feliç, perplex, satisfet, ¡uf! és difícil descriure-ho. ¡He fet el cim sense oxigen, sense xerpes i més sol que la una, ja us ho podeu imaginar! El que sí que sé, és que tot això ha estat gràcies a tots vosaltres, perquè en el fons sabia que no estava sol. Moltes gràcies una altra vegada».

El Lhotse és el cinquè vuitmil de Xavier Arias, alpinista del GELADE d'Esplugues de Llobregat i del Club

Excursionista de Gràcia. La intenció d'Arias, que l'any 2007 va coronar el Cho Oyu sol, sense oxigen i en menys de 24 hores, i que l'any 2008 va fer l'Everest juntament amb Xavier Aymar, és la de pujar als catorze vuitmils del planeta amb un equip mínim, (sol, si és possible) i sense oxigen.

Un altre repte que ha superat ha estat el de l'autofilmació en HD de tota la pujada i de tot el trekking des de Luckla, on ha tingut un èmfasi especial en les condicions de vida del poble xerpa, amb les seves escoles, les seves tradicions i la seva forma d'entendre la vida. La productora Matterfilm realitzarà un documental d'aquesta ascensió, seguint la línia de *Cho Oyu non-stop* i de *El Everest prohibido*.

Víctor Riverola

Edurne Pasaban corona el Kanchenjunga

El 18 de maig passat, Edurne Pasaban, de 35 anys, va coronar al Nepal el Kanchenjunga, de 8.586 m, juntament amb altres companys de l'expedició, entre els quals hi havia Juanito Oiarzabal i Ferran Latorre, que va arribar al cim una hora abans que l'alpinista basca.

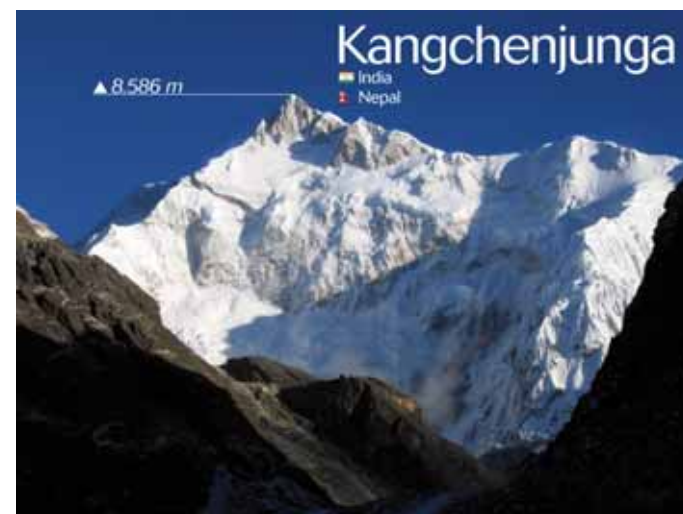
En arribar al camp base, Edurne Pasaban i el seu company Alex Chacón, presentaven alguns símptomes de congelació lleus, per la qual cosa van haver de ser evaquats en helicòpter, per retornar al més aviat possible a casa.

L'ascensió, segons les paraules de Juanito Oiarzabal, ha estat molt dura, tant en la pujada al cim com en el descens, ja que a part del cansament, els alpinistes van haver de suportar nevades molt fortes. Cal dir que el Kanchenjunga és una de les muntanyes més complicades de fer. Edurne ja havia declarat que aquesta muntanya és «especialment alta», perquè supera en

més de cinc-cents metres la cota dels vuit mil, i aquesta diferència implica més esforç i passar més temps a vuit mil metres.

Amb aquest cim, l'alpinista guipuscoana ha aconseguit sumar el seu dotzè vuitmil, i es converteix en un dels referents més importants del món de l'himalaisme actual. Edurne Pasaban està centrada en el projecte *Desafío 14x8000* per arribar a ser la primera dona de la història en fer els catorze vuitmils que hi ha al món.

Víctor Riverola

HERBOLARI DEL CEL

Herbes medicinals, dietètica i teràpies naturals

Travessera de Gràcia, 120
08012 Barcelona
Tel. 932 187 331

Mascia Nadin, una dona apassionada de Fuerteventura

Mascia Nadin, una veneciana de Sacile, de 36 anys, és la directora dels hotels Fuerteventura Princess i Jandía Princess d'aquesta illa de l'arxipèlag de les Canàries. Prové d'una família dedicada al món de la restauració i l'hosteleria. A més d'un do de gents excepcional, posseeix una experiència de més quinze anys com a directora d'hotels a la República Dominicana i Mèxic, i en els darrers set anys per a la cadena catalana Princess Hotels&Resorts. Fa un any i sis mesos que Mascia va arribar a Fuerteventura per primera vegada per fer-se càrrec dels hotels que Princess té en aquesta illa. En aquest breu període de temps s'ha sentit atrapada per la seva bellesa natural, i per la senzillesa i la llibertat que s'hi respira.

Mascia, ¿què va ser el que més et va atreure de Fuerteventura?

El que més em va atreure d'aquesta illa, el que més em va impressionar van ser les platges, les platges que té Fuerteventura, i la gent, la senzillesa de l'illa, la llibertat que es respira en aquesta illa. Em va cridar molt l'atenció, la presència de molts alemanys vivint aquí, buscant la tranquil·litat, la pau.

¿Llibertat en quin sentit?

Em refereixo a tots els sentits, al dia a dia, a fer el que vulguis, el que et vingui de gust, a sentir-se lliure, en una paraula. Per exemple, aquí es practica el nudisme, tant a la platja com als hotels, com una cosa lliure i natural, una cosa que forma part de Fuerteventura.

¿Per què recomanaries l'Hotel Fuerteventura Princess a un excursionista, a un amant de la natura, de la muntanya?

Sobretot per la seva ubicació. L'hotel està situat directament a la platja, i al seu darrere hi ha les muntanyes, on es pot practicar el nordic walking, per exemple, o senderisme, i també, és clar, les passejades per la platja. Tota mena d'esports són a l'abast: surf de vela, surf d'estel...

¿Per exemple, a una persona que li agradi la muntanya, el trekking,

seria el Fuerteventura Princess un bon "campament base"?

¡I tant! ¡Estem a tres minuts del trekking!

¿Quines activitats relacionades amb la naturalesa es poden fer a Fuerteventura?

Doncs moltíssimes activitats per als amants dels esports: el nordic walking, el senderisme, jòguing per la platja, tennis, surf d'estel, surf de vela, submarinisme, muntar a cavall o en camell, bicicleta de muntanya...

¿En el Fuerteventura Princess s'organitzen, doncs, aquestes activitats?

Sí. Organitzem aquestes activitats o excursions, a nivell professional, per mitjà de guies i professors especialitzats en cada classe d'esports.

Per tant, aquest seria un servei més que l'hotel ofereix als seus hostes?

Correcte. A part del servei d'animació, que és per a la diversió, tenim professors especialitzats en esports.

¿Creus que per a un amant de la natura aquesta illa és ideal?

És ideal, és única, entre totes les illes Canàries.

¿Com descriuries Fuerteventura amb un adjectiu?

Doncs com una illa salvatge, brava, lliure... ¡És l'illa de les cabres!

He sentit dir que segons en quines illes de l'arxipèlag, pel terreny, és difícil trobar platges per banyar-se i prendre el sol, però que a Fuerteventura es distingeix de la resta per les seves platges...

¡Correcte! Fuerteventura és l'illa que té més quilòmetres de platja de sorra blanca. Solament a la zona de Jandía, on hi ha ubicats els nostres hotels, disposa d'uns 17 km de platja daurada, adornada als costats amb coves d'on surten els esquiroles, i per mar, amb les seves variants de colors úniques.

Fuerteventura és una illa per relaxar-se, per oblidar-se del món... ¿per a què?

Segurament, sí. Fuerteventura és una illa que es presta a evadir-se, a evadir la ment, a oblidar-se de tot, per descansar la ment i el cos. És una illa que ofereix moltes opcions, on pots trobar-te a tu mateix a través del panorama, del paisatge. Un paisatge lunar, tranquil, que inspiren aquestes muntanyes, i el mar, pur, sense cap mena de contaminació. I tot això, evidentment, inspira la tranquil·litat.

Entrevista de F. Alexandri.

A continuació presentem els últims itineraris oberts al massís del Port i a l'Órgano de Montoro, uns indrets certament aïllats de les modes on, de segur, gaudirem d'una solitud i una pau inusuals. A les monumentals roques de Benet, dues aventures prou consistents guanyen els dos cims més emblemàtics d'aquest formidable conjunt: el Puro i la punta Escofet, unes noves vies emparades en la tècnica de l'escalada artificial, una disciplina força al marge del corrent actual i que sobreviu gràcies a la perseverança d'uns pocs fanàtics que es resisteixen a prescindir de l'ús del martell i d'altres eines per progressar per les parets més agosarades d'arreu. Precisament, dos dels personatges més vinculats actualment a aquesta disciplina, David Palmada «Pelut» i Jaume Clotet «Paca», van protagonitzar aquestes gestes tot suportant les inclemències de l'especialment rigorós hivern passat. Les roques del Masmut tampoc esquiven els inquiets escaladors locals, que de mica en mica treuen bon profit d'aquesta zona privilegiada pel que fa a roca i a silenci. Tots els racons són bons per assaborir aquest peculiar conglomerat, fins i tot les curioses agulles que despunten isolades, com la roca del Dimoni, a prop del Masmut. Per finalitzar, a l'Órgano de Montoro hi trobarem l'harmonios paisatge del Maestrat més profund, on l'escalada no és sinó l'excusa per retrobar-nos amb la natura més intacta i oblidar-nos del ritme caòtic de la civilització.

ROQUES DE BENET

Ha valgut la pena esperar fins ara per gaudir de la línia més arrogant del Puro per la seva cara NW, oberta sense expansions en tirades ni en reunions, aprofitant escrupolosament cada pam d'un terreny especialment adient per a la progressió artificial. Un reptre firmat per David Palmada i Josep Márquez, després de molts atacs i entrebancs entre el Nadal passat i aquest mes de març. La via *Naveixen on the wall* (22-3-09) representa un deessall d'enginy on

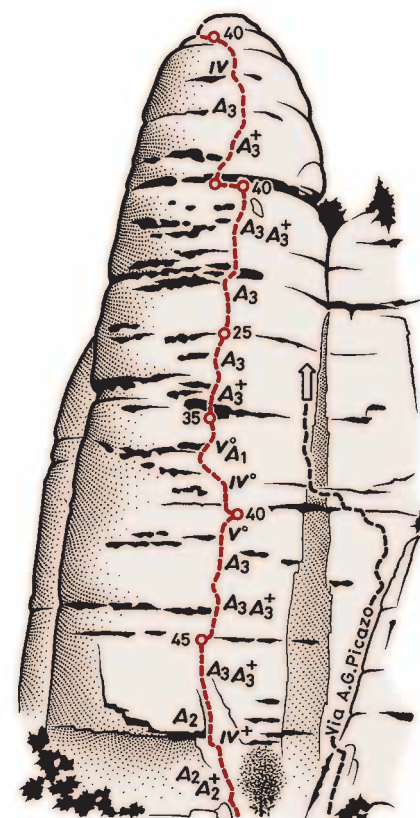
val tot menys foradar la roca. Entre 200 i 300 ploms, pitons de tota mena, falquetes, ganxos i tot l'arsenal d'invents són necessaris per superar aquesta elegant escalada, que si bé sols arriba a l'A3+, exigeix moltes hores per completar-la, amb la dificultat afegida d'haver de reforçar les reunions catòlica-ment. De totes maneres, a la via hi han quedat més de 25 ploms, que en tot moment assenyalen l'itinerari que cal seguir. A més, a les reunions hi trobareu algun plom o algun ferro de conso-

lació. Roca molt bona en conjunt, en què gaudirem d'una progressió molt agraïda, en bona part, per la gran quantitat i qualitat de foradets on podem col·locar caps de plom.

A la punta Escofet (també anomenada popularment el Cap de Gos), Jaume Clotet enllesteix en solitari la via *Perccussionistes* (4-4-09), una altra exigent escalada sense expansions a les tirades com l'anterior, però amb burins a les reunions. Roca bona, en general, tret d'un tram a la sortida de la R5 en

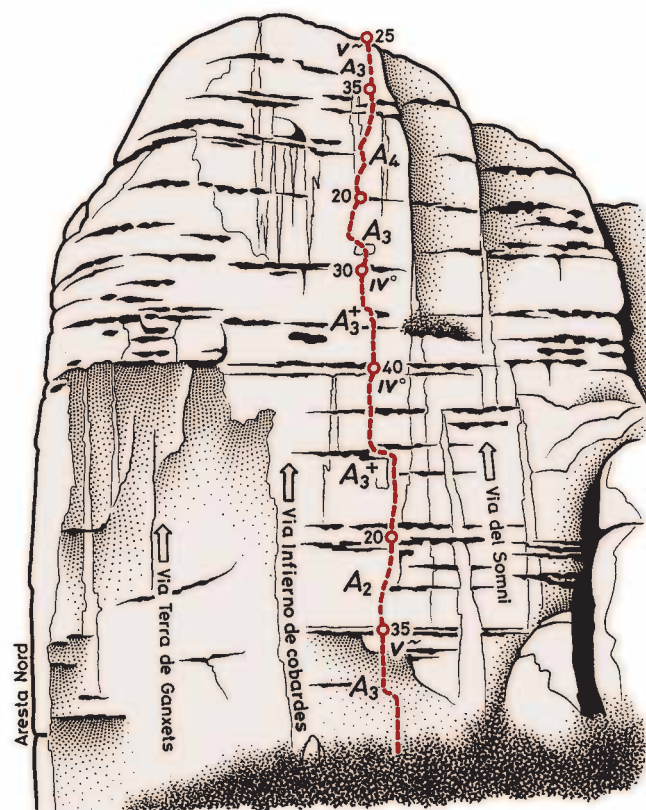
EL PORT / ROQUES DE BENET

Via Navipeix on the wall (225 m. A3⁺)

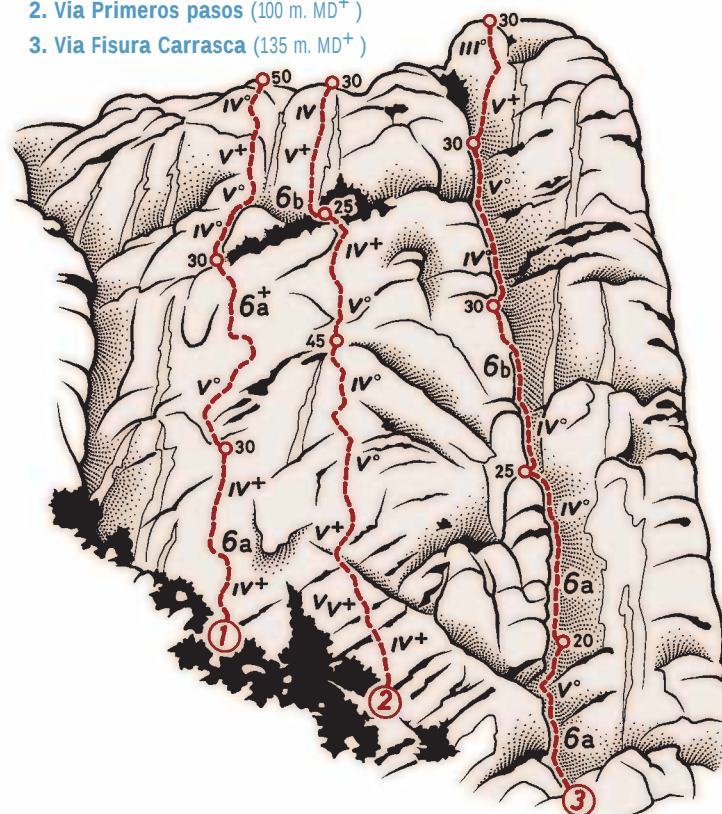
EL PORT / ROQUES DE BENET

Via Percussionistes (205 m. A3-A4)

MATARRANYA / ROQUES DEL MASMUT

1. **Via Libertad de expresión** (110 m. MD⁺)
2. **Via Primeros pasos** (100 m. MD⁺)
3. **Via Fisura Carrasca** (135 m. MD⁺)

què reborem els passos més delicats de tota la via (A4) i, a més, en lleuger desplom. En el traçat hi resten una quinzena de ponts de roca llaçats, dos ploms i algun clau per facilitar una ascensió que es preveu prou dura i treballosa com per dedicar-hi de dos a tres bivacs. Hem de portar de tot i molt, sobretot falques i uns 70 ploms. El descens s'efectua per la característica esclatxa de la via Santacana en dos ràpels fins al collet, i a continuació per la canal de la dreta (N), on cal localitzar una instal·lació d'un ràpel estràticament situat enmig del torrent que, en davallar posteriorment al bosc, ens durà al peu de via. Cal esmentar que aquestes vies van ser obertes en ple hivern, quan l'orientació és totalment ombrívola i el fred extremadament acusat.

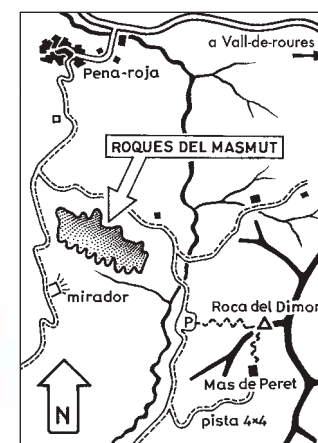
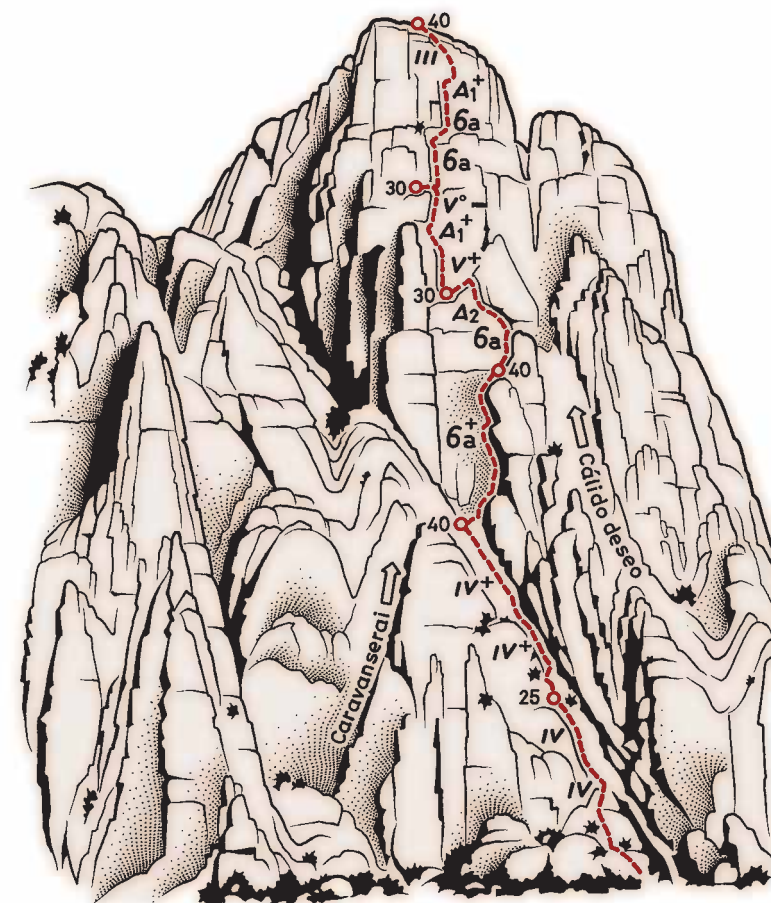
ROQUES DEL MASMUT

Al sector més occidental d'aquest singular conjunt rocós, molt a prop del collet on deixem el vehicle, tenim tres noves línies prou còmodes i llamineres per tastar la qualitat i varietat del terreny. Les vies *Libertad de expresión* (22-11-08) i *Primeros pasos* (15-12-08) les devem a Santi Gracia i Goyo Pon Nou. La primera està semiequipada (cal dur tascons, aliens i friends fins al núm. 2, i la segona, totalment assegurada amb parabolts i ponts de roca. A la dreta d'aquestes vies, la Fisura Carrasca aprofita el primer diedre més definit, totalment equipat amb parabolts, obert el gener del 2003 per Luis Royo i Julio Benedé, i posteriorment redreçat amb una entrada i sortida directa gràcies a Goyo i Santi en el 2007. Mercès a Santi Gracia i David Pons, tenim excel·lentment reequipades, aquest any sí, les vies *Pisón i Barrafetes*, a la *Proa*, tot un detall

altruista pel que fa a aquests itineraris tant emblemàtics. A l'orient de les roques del Masmut i amagat entre els pins, descobrim un terreny conglomerat extraordinàriament erosionat on destaca la roca del Dimoni. Es tracta d'una singular roca d'uns 40 m d'altura amb un diabòlic perfil, ben visible des del mas de Peret, i que per les

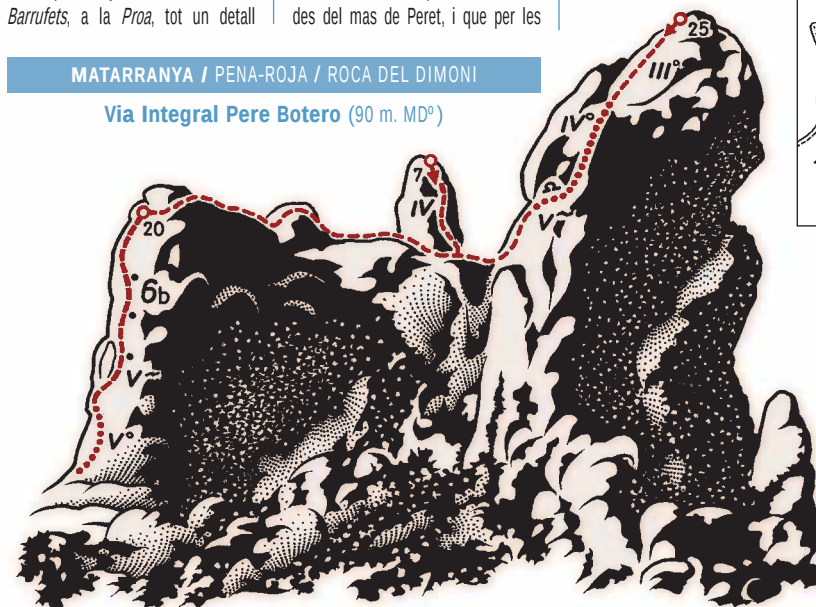
TEROL / ÓRGANO DE MONTORO

Via El centro de gesto (205 m. MD⁺/A2)

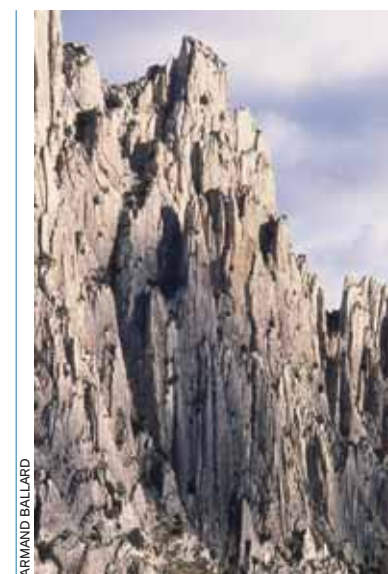

MATARRANYA / PENA-ROJA / ROCA DEL DIMONI

Via Integral Pere Botero (90 m. MDº)

seves formes representa tot un encantament per als col·leccionistes d'agulles exòtiques. Batejada per Josep Jané, Remi Brescó i A. Ballart, que amortitzen el terreny més atractiu per obrir *l'Integral Pere Botero* (13-11-07), tot assolint les tres característiques puntes que formen el conjunt. Via semiequipada amb alguns espits, en què seran útils els aliens i els friends mitjans. Roca bona en general, i descens evident amb un ràpel de 25 m tot

La pintoresca formació de l'Órgano de Montoro.

voltant l'agulla pel darrere. L'accés s'efectua per la pista del riu que duu a la part baixa de les roques del Masmut, i un cop a l'aparcament habitual, podem accedir-hi directament pel bosc en direcció NE fins a trobar l'objectiu. No obstant això, el més lògic és continuar la pista principal fins al primer trencall a mà esquerra (4 x 4), i seguir-lo fins al mas de Peret i la roca en qüestió. Aquesta segona opció és la més recomanable perquè en tot moment veiem la roca amb el seu perfil inconfusible (calculeu uns 45 min).

ÓRGANO DE MONTORO

Aquesta pintoresca formació, situada a camí del poble de Pitarque i descoberta pels escaladors a mitjan la dècada de 1980, ha incrementat molt discretament el seu nombre d'itineraris fins al punt que ara compta amb unes 25 vies prou definides entre el caòtic panorama de plecs calcaris. L'última la devem a Pedro Pascual, que tot sol realitza *El centro del gesto* (24-2-07), l'alternativa més exigent per assolir l'aveseta Catedral, situada a la dreta de l'escenari. Itinerari pràcticament desequipat que, després de guanyar el sòcol, enllaça tot un seguit de fissures fent bon ús de l'artificial tècnic. Dificultat màxima obligada de V+. Cal portar 9 o 10 claus variats, algun micropitó (rup), cintes llargues, excèntrics grans i joc de camalots fins al núm. 3. Destaca la monolítica segona part, que duu estratègicament al crellal final entre les vies *Caravansera i Cálido deseo*. Descens pel darrere (N) mitjançant un ràpel de 20 m.

La muntanya fotografiada per Ignasi Canals

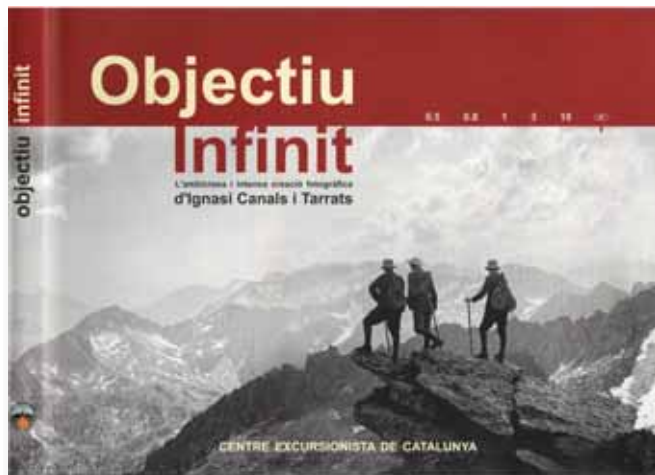
A finals de la dècada dels 1910-1920, l'excursionisme va fer un important pas pel que fa a la manera d'apropar-se a la muntanya, com també en tot allò que fa referència a la tècnica per assolir els cims, que evolucionà cap a un vessant molt més esportiu. Aquesta evolució va venir de la mà d'un grup de joves entre els quals hi havia Ignasi Canals i Tarrats.

Ignasi Canals, a banda de demostrar unes aptituds esportives notables, va fotografiar sistemàticament totes les activitats muntanyenques en què va participar. Avui, les seves imatges

constitueixen un document històric del màxim interès. L'obra d'en Canals és d'una qualitat estètica perfectament comparable a la dels millors fotògrafs de muntanya de l'Europa del seu temps.

Ara, en la commemoració del centenari de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, s'ha organitzat una exposició amb el fons d'Ignasi Canals, i s'ha publicat un catàleg on trobareu una completa biografia del muntanyenc i fotògraf a càrrec de Josep Maria Cuenca, a més de la descripció del fons d'imatges d'en Canals, dipositades en el nostre arxiu, i la de l'exposició que ara es presenta, amb un extens comentari de Ramon Barnadas. Aquest llibre és una nova aportació a l'evolució històrica de l'excursionisme en general, i en particular a la del Centre Excursionista de Catalunya.

Aquest llibre és una nova aportació a l'evolució històrica de l'excursionisme en general.

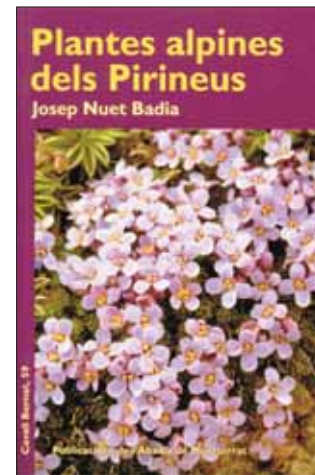
Objectiu infinit
L'ambiciosa i intensa creació fotogràfica d'Ignasi Canals i Tarrats
Josep Maria Cuenca - Ramon Barnadas
Edita: Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona (2009)
103 pàgines, amb il·lustracions.

Guia pràctica de la flora Pirinenca

Es tracta d'una guia senzilla per conèixer la rica flora de l'alta muntanya dels Pirineus. Pretén acompanyar les persones amants de la natura, i especialment de la flora, en els seus recorreguts i excursions pels Pirineus, perquè puguin conèixer les plantes més comunes i abundants que viuen en els hàbitats diferents d'aquesta serralada. Per facilitar l'ús de la guia s'ha ordenat el conjunt de les plantes en diferents apartats dels hàbitats principals, que poden ser reconeguts fàcilment per qualsevol persona observadora, encara que no estigui gaire versada en la botànica pirinenca.

Així, el lector trobarà informació general i les plantes més abundants i significatives dels boscos, les clarianes, els matollars, els herbassars de megafòrbies, els prats de dall, els prats d'alta muntanya, les mülles, els estanys, les congesteres, les tarteres, les roques i les pletes i sestadors.

Hi ha un total de 13 grans hàbitats representats, i fotografies de 366 plantes diferents.

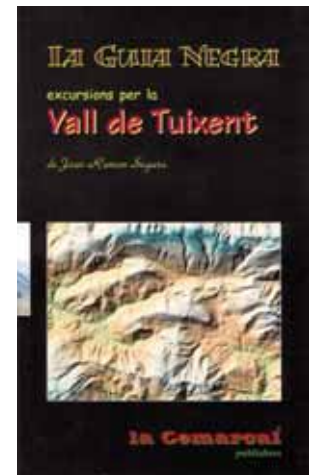
Plantes alpines dels Pirineus
Josep Nuet i Badia
Col·lecció: Cavall Bernat / 59
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2008)
190 pàgines, amb il·lustracions

A l'entorn de la vall de Tuixén

L'editorial La Comarcal Publishers ha publicat dins la seva col·lecció La Guia Negra, una guia d'excursions per la vall de Tuixén.

Es tracta d'una acurada edició que presenta com a novetat una col·lecció de mapes, un per cada itinerari, amb un alt nivell d'informació excursionista. Els mapes, a més de situar, mitjançant la simbologia, les fonts, coves, avencs i punts de vista panoràmics, conté també informació dels boscos i el conreu de les zones per on transcorren els itineraris, les línies elèctriques, el relleu amb l'ombregat de les muntanyes i les corbes de nivell cada 10 metres.

L'obra consta de vuit itineraris a l'entorn de Josa, onze des de Tuixén i sis per les muntanyes que envolten la vall; en total 26 itineraris descrits amb tot detall per Joan Ramon Segura, del Centre Excursionista de Lleida que, a més de la minuciosa descripció del camí que cal seguir, ens informa de tota mena de detalls històrics o de fets ocorreguts a la vall, fruit de les seves converses amb la gent del país.

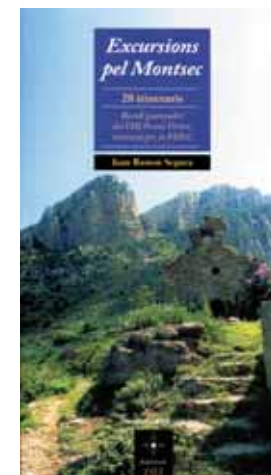
Excursions per la vall de Tuixent
Joan Ramon Segura
Col·lecció: La Guia Negra
Edita: La Comarcal Publishers.
El Vendrell (2007)
83 pàgines amb il·lustracions

28 itineraris pel Montsec

Us presentem una nova guia del Montsec. Les seves altes cingleres del vessant sud configuren una espectacular muralla. També hi destaquen els dos congostos —el de Mont-rebei, obert per la Noguera Ribagorçana; i el de Terradets, per on s'escola la Noguera Pallaresa, — i el vessant nord, que mira a la conca de Tremp, un fort pendís poblat d'un bosc, sobretot de roures i alzines. Tot plegat constitueix un món on els excursionistes, els escaladors, els espeleòlegs i els amants de la natura tenen un esplèndid camp d'acció. Avui en dia, el Montsec és encara una serra poc freqüentada on podreu descobrir indrets d'una espectacular bellesa.

A les primeres pàgines hi trobareu una introducció molt interessant, amb la descripció geogràfica, històrica i del medi natural de la serra. Després vénen l'acurada descripció dels 28 itineraris, on s'informa de les aproximacions a l'inici de cada itinerari, la descripció de les caminades, l'horari detallat i un croquis que ajuda a situar-se.

Esperem i desitgem que aquest treball ajudi que el Montsec sigui declarat parc natural ben aviat, un objectiu que els excursionistes estem reclamant des de fa anys.

Excursions pel Montsec
28 itineraris.
J. Ramon Segura Radrigales
Col·lecció: Azimut / 103
Edita: Cossetània edicions. Valls (2009)
204 pàgines amb il·lustracions

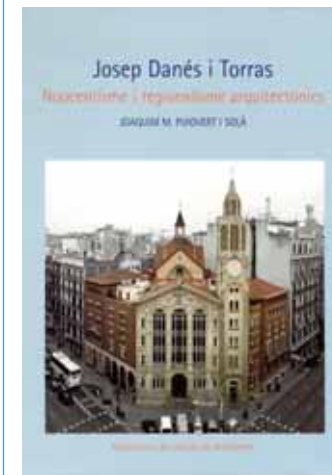
L'arquitectura de muntanya

Amb aquest llibre podrem seguir la vida i l'activitat professional d'un gran arquitecte que fins ara no ha estat prou valorat, tant per la seva aportació en el camp de l'arquitectura com per la seva implicació i col·laboració en el món de la cultura del nostre país.

Josep Danés (1891-1955) ben aviat va esdevenir un referent pels seus estudis de la masia catalana. Els seus treballs van ser fonamentals, l'acceptació de les seves teories va ser pràcticament unànime entre els seus col·legues i els estudiosos del món de la casa rural catalana.

Al llarg de la seva vida, també va participar activament l'excursionisme, fins al punt que durant trenta anys s'implicà en les tasques directives del Centre Excursionista de Catalunya. El 1935, com a vicepresident, càrrec del qual va jugar un paper molt important durant els tres anys de la guerra civil, en què va esdevenir president en funcions.

Aquest llibre, a més de brindar-nos la descoberta d'un arquitecte, aporta una sèrie d'informacions bàsiques per entendre el que va succeir en la nostra entitat durant els prop de quaranta anys que van del 1910 al 1939.

Josep Danés i Torras
Joaquim M. Puigvert i Solà
Col·lecció: Biblioteca Abat Oliba.
Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Barcelona (2009)
336 pàgines amb il·lustracions

El nou mapa de la vall Fosca

Aquest nou mapa comprèn pràcticament tot el conjunt de la vall Fosca, en ple Pirineu català, i un dels cims més emblemàtics de la zona, el Montsent de Pallars. A la seva capçalera, formada per l'extensa conca lacustre de Capdella, hi trobem estanys com el Gento, el Tort, el de Mar o el Colomina, així com alguns cims destacats com el de Subenuix (2.950 m) o el de Peguera que, amb 2.980 m, s'erigeix com a màxima cota d'aquest sector i del parc nacional d'Aiguestortes i Estany de Sant Maurici. El mapa també inclou valls veïnes com la d'Assua, la de Manyanet i, de manera parcial, la de Boí. També hi ha representats cinc tipus de senders o corriols: els de gran recorregut (GR), els senders locals, els camins vius, els camins naturals i el sender dels Carros de Foc, i també una extensa informació pictogràfica dels indrets d'interès per a l'excursionista.

La guia que acompanya el mapa ofereix deu propostes d'itineraris a peu, vuit ascensions als principals cims, un apartat dedicat als pobles i un altre de serveis i dades d'interès.

Vall Fosca - Montsent de Pallars
Col·lecció: E-25
Edita: Editorial Alpina i Geoestel.
Granollers - Barcelona (2009)
Mides del mapa: 124 x 84 cm
Escala: 1:25.000

Altres novetats editorials

L'Empordà de Josep Pla
Valerià Paül i Carril
Joan Tort i Donada
Col·lecció: Descoberta / 17 Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona (2009)
138 pàgines, amb il·lustracions

Toubkal. Guia de ascensiones y escaladas - 121 itinerarios
David Taurà Riera
Edita: Ediciones Desnivel. Madrid (2008)
157 pàgines, amb il·lustracions

Raquetas por el Pirineo 25 itinerarios de Ordesa a Sant Maurici
Javier Fernández
Edita: Ediciones Desnivel. Madrid (2008)
163 pàgines, amb il·lustracions

Madeira
Angelika König
Col·lecció: Mundo Insólito
Edita: Ecos Producciones Periodísticas.
Sant Esteve Sesrovires (2009)
192 pàgines, amb il·lustracions

Descripción física, civil y militar de los montes Pirineos (1794)
José Cornide Saavedra
Edició a cura de Juan José Nieto Callén i José María Sánchez Molledo.
Edició: Garsineu Edicions. Tremp (2008)
189 pàgines, amb il·lustracions

Alt Empordà. 17 excursions a peu
Sergi Lara
Col·lecció: Azimut Comarcal
Edita: Cossetània Edicions. Valls (2009)
119 pàgines, amb il·lustracions

Excursions i caminades pel Vallès. 40 itineraris
Pere Robert
Col·lecció: Azimut / 102
Edita: Cossetània Edicions. Valls (2008)
240 pàgines, amb il·lustracions

Mallorca
Senderisme pels GR, espais protegits i finques públiques
Jaume Tort
Edita: Editorial Alpina, SL. Granollers (2009) 124 pàgines, amb il·lustracions i 7 mapes escala 1:50.000

Agulla de l'Index (2.595m) i Tour Ronde (3.792 m)

- Chamonix
- Coll de l'Index
- Refugi de Torí
- Coll Flambeaux
- Coll Freshfield
- Tour Ronde

L'itinerari que us proposem té l'objectiu d'assolir dos cims de naturalesa ben diferent en tres dies. Per una banda, l'Aiguille de l'Index (2.595 m), que és una agulla de roca d'ascensió breu i bonica, amb una magnífica vista del Mont Blanc. En segon lloc, el Tour Ronde (3.792 m), un cim i un meravellós mirador; l'ascensió per l'aresta sud-est no té pràcticament dificultats tècniques i s'assoleix en poques hores des del refugi de Torí.

DIA 1

El nostre itinerari comença a Chamonix. Deixem el cotxe al parking del costat del telecabina de Les Praz (1.060 m), que el trobarem en direcció Argentière. Seguirem per les pistes d'esquí fins a La Flégère (1.877 m), on agafarem un telecabina.

0:00 h Des del telecabina de l'Index caminem cap al corredor que ens portaria al coll de l'Index, i quan ens trobem a la seva base ens desviem a l'esquerra per una franja herbosa que talla l'agulla per la cara est en direcció a l'aresta sud-est.

0:20 h Abans d'arribar a l'aresta hem d'agafar un diedre evident de III grau que permet arribar al seu cim. Des d'aquí l'itinerari està ben marcat per la mateixa aresta en la qual haurem de desviar-nos cap a la dreta en algunes ocasions fins al cim de l'agulla. L'itinerari està molt ben protegit i la dificultat no supera el IV grau.

1:15 h Per baixar hem de desgrimpar una petita cornisa per després desviar-nos a la dreta en direcció nord. Des d'allà iniciem el ràpel que ens portarà al coll de l'Index. A partir d'aquí baixem pel corredor est per tornar a agafar el telecabina.

2:00 h Arribem al telecabina.

DIA 2

El segon dia el dedicarem a l'aproximació al refugi. Aquesta jornada es pot fer de diverses formes, per exemple cami-

nant per la glacera de Geant o mitjançant el telefèric que surt de Entrèves/Courmayeur i arriba directe al refugi.

0:00 h Sortint de l'estació del telecabina busquem els descens cap a l'inici de la glacera, on ens posem els grampons tan aviat com toquem el gel. Des dels peus de la cara sud de l'agulla de Midi fins a la punta Lachenal.

1:00 h Des d'aquí canviem la direcció cap a la dreta a la vall de la glacera sota l'escarpada cara est del Mont Blanc de Tacul. Quan la glacera se'ns obre a la nostra dreta prenem la direcció sud-est per passar per el coll de Flambeaux i arribar al refugi Torí.

3:00 h Des del refugi podem contemplar les vistes del Mont Blanc, que el tenim a tocar, la glacera du Géant, que en direcció nord es perdrà de vista cap a la Mer de Glace, i la propera agulla, a l'est, de la Dent du Géant.

DIA 3

L'ascensió al Tour Ronde (3.792 m) no té grans dificultats, però convé llevar-se abans que es faci de dia per arribar al cim amb la neu fresca, ja que a mesura que avança el dia la neu es va estovant, i hi ha cert perill que caiguin pedres pels corredors.

0:00 h Sortim del refugi Torí (3.371 m) deixant a la dreta el coll du Géant en la mateixa direcció, però oposada, que vam seguir el dia anterior. Passem el coll de Flambeaux i baixem a l'esquerra donant la volta a l'agulla rocosa de Toule, que deixem a la dreta. Seguidament agafem direcció sud en ascens cap al coll d'Entrèves amb l'objectiu d'arribar a l'aresta sud-est just per sobre del coll.

1:30 h Des d'aquí hem de seguir l'aresta primer per la banda francesa i després per la italiana, per esquivar uns grans gendarmes que ens trobem al pas. Hem de superar, també el coll Freshfield (3.625 m), una bretxa nevada molt marcada i des d'aquí assolir el cim per un pendent de roca en mal estat i amb neu.

3:00 h Des del cim tenim una magnífica

i impressionant vista: el Montblanc, el Mont Blanc de Tacul, l'agulla du Midi, les Grans Jorasses... El descens el fem per el mateix recorregut.

5:30 h

Ja al refugi de Torí tornem a Chamonix per Courmayeur o per l'agulla du Midi.

ALBERT MARTÍNEZ (BASE GOOGLE MAPS)

Desnivell:

976 m

Dificultat:

BD, cal experiència específica en progressió per neu i roca

Bibliografia:

REBUFAT, GASTON. *El macizo del Montblanc. Las cien mejores ascensiones*.

Ediciones Desnivel, 2005

Cartografia

Chamonix. *Massif du Mont Blanc*. Ed IGN. Escala 1:25 000

JOAN LOVER

Ascensió a l'agulla de l'Index.

Excursió a l'agulla de l'Index i el Tour Ronde

Del 24 al 28 d'agost

Organitzat per la Companyia de Guies del CEC
Inscripcions obertes fins al 15 de juliol

Paradís, 12, 08002 Barcelona / Tel. 933 152 311 / cec.cat

CHO OYU non-stop

Ja és a la venda el documental codirigit per Xavier Arias i Víctor Riverola, i produït per Jekaterina Nikitina. La pel·lícula narra l'aventura que va protagonitzar l'alpinista català Xavier Arias en pujar al Cho Oyu en solitari, la sisena muntanya més alta del món, sense oxigen i en menys de 24 hores, des del camp base avantçat fins al cim.

El documental ha estat seleccionat per participar dins del Festival Internacional de Cinema de Girona 2009, i ha rebut dues mencions honorífiques pel seu contingut didàctic.

El DVD inclou una galeria fotogràfica, i ofereix la possibilitat de veure la pel·lícula en català/castellà, i amb subtítols en castellà i anglès.

Per només
10 €
Venda al CEC

Si ets subscriptor de *Muntanya*, ja has rebut gratuïtament aquest DVD en el nº 882

SUBSCRIU-TE A MUNTANYA, VAL LA PENA

Reserveu el vostre DVD per telèfon:
Centre Excursionista de Catalunya
C/ Paradís, 12
☎ 933 152 311
www.cec.cat

JO TAMBÉ VULL SENTIR LLEIDA

**I VIURE PLÈNAMENT
LA NATURA**

Parc Nacional i espais naturals
Esports d'aventura

Turisme actiu

Turisme rural

Romànic. Patrimoni mundial

Rutes naturals

Gastronomia de la terra

Vacances

Caps de setmana

Excursions

DEL PIRINEU A LA PLANA

Diputació de Lleida
Patronat de Turisme

Lleida
amb els cinc sentits

www.lleidatur.cat